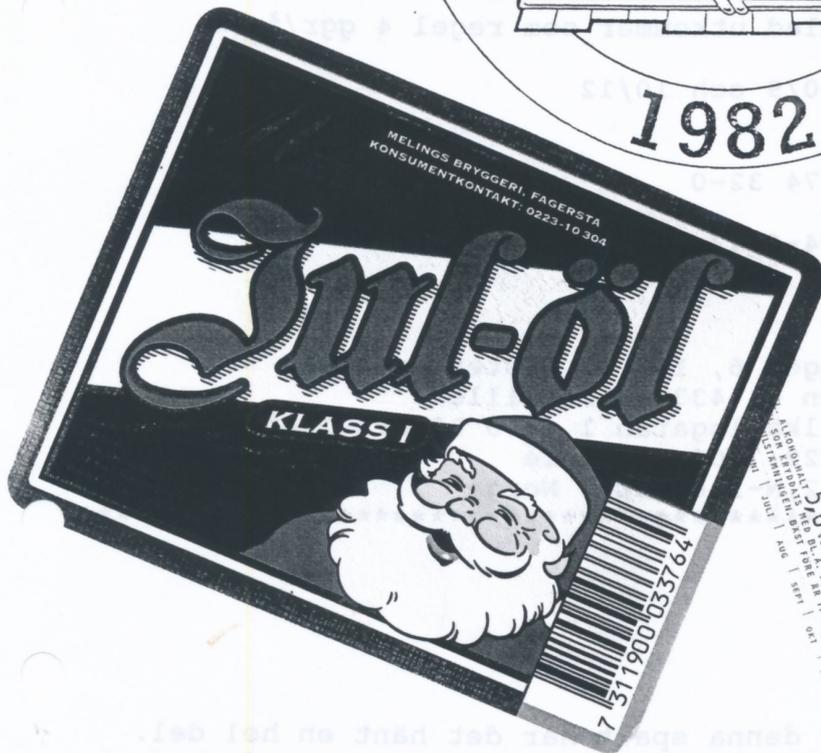
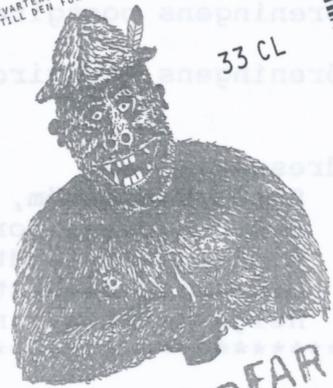

BRYGGERIKLUBBENS

medlemsblad - 4 - 1997

KUNGSÖLHOLMENS KVARTERSBRYGGERI AB TELEFON 650 50 49
LEVERANTÖR TILL DEN FÖRSKRÄCKLIGE SNOMÄNNEN

I n n e h å l l nr 4 - 1997

Redaktörens spalt	2
Ordföranden har ordet	3
Bryggeribesök på Munkbo och Melings Bryggerier	5
Protokoll från styrelsemöte 1997-09-27	8
Munkbo Ångbryggeri - Historik Sammanfattning	11
Protokoll från årsmöte 1997-09-27	13
Ändringar i medlemsregistret	17
Annons	18
Annons	19
Arboga Glasbruk 1974-1928	20
Ölet i glaset kan vara gammalt	43
Julstarkölen 1997 - test	44

- BRYGGERIKLUBBEN -

FÖRENING FÖR SAMLARE OCH BRYGGERIINTRESSERADE
 *****

KLUBBEN BILDADES 1982 OCH BESTÅR AV PERSONER I SVERIGE, DANMARK,
 NORGE, FINLAND OCH ISLAND MED ETT AKTIVT INTRESSE FÖR BRYGGERI-
 INDUSTRI

STYRELSE:

Sören Borgström (ordförande), Björn Harnby (sekr.)
 Rickard Laisfeldt (kassör)
 Helge Hoff och Ove Grip (övriga ledamöter)

Medlemsbladets redaktör: Ove Grip, tel: 026-12 82 85

Bryggeriklubbens medlemsblad utkommer som regel 4 ggr/år

Manusstopp: 10/3, 10/6, 10/9 och 10/12

Föreningens postgiro: 37 74 32-0

Föreningens bankgiro: 5304-6942

Adresser:

Sören Borgström, Runvägen 6, 137 55 Västerhaninge
 Björn Harnby, Torsvägen 8, 433 61 Partille
 Rickard Laisfeldt, Kallkällsgatan 1, 930 30 Ursviken
 Ove Grip, Bäverstigen 22, 806 41 Gävle
 Helge Hoff, Muminsvei 2, N-1400 Ski, Norge

*****

REDAKTÖRENS SPALT

.....

Hej!

Sedan jag senast skrev denna spalt har det hänt en hel del. Bland annat har jag fått veta en sak som jag kanske borde ha vetat eller förstått tidigare, nämligen förklaringen till (enligt min uppfattning) förvirringen med öl klass I och II, folköl och öl 3,5. Vilken är då förklaringen? Jo, en stor del av den öldrickande befolkningen har fått för sig att det gamla mellanölet, klass IIB med max 3,6 volymprocent alkohol, har kommit tillbaka till de vanliga affärerna med beteckningen 3,5. Vid den senaste träffen med Bryggeriklubben, i Fagersta, var det flera medlemmar som påstod, att detta är sant. Jag var skeptisk till uppgiften, men efter att ha kollat upp saken så tror jag nu på den. Vi har alltså "fått tillbaka mellanölet" i vanliga mataffärer utan att Riksdagen ens behövde fatta beslut om det. Det måste vara något som förbudsvänner måste uppskatta. Att mellanölet blivit fritt igen utan det svenska folket får i sig mer alkohol genom att dricka

FORTSÄTTNING SIDAN

redföranden har ordet!

Västerhaninge i December 1997.

Hej du tappre läsare av min spalt.

Så har vi då kommit till den tråkigaste årstiden, så här innan snön lyser upp vintermörkret och julen står för dörren. Men man får ta och se framåt mot julens alla fröjder och plikter och den vita och rena snö som förhoppningsvis snart kommer.

Man kan även tänka sig tillbaka till den sköna hösten som vi hade i år. Bl.a. då till den 27 September och de trevliga bryggeribesök som deltagarna vid årsmötet fick ta del av. Jag tror att samtliga deltagare var mycket nöjda med dagen och från dessa och Bryggeriklubben framför jag härmed ett stort och varmt tack till Glenn Tammemägi med personal på Munkbo Ångbryggeri och Per Georgsson på Melings Bryggeri. Ett stort tack går även till de bryggerier som skänkte drycker till vårt möte och då även till Gefle Borg Bryggeri som ej kom med i protokollet.

Samma helg som höstträffen, hölls även årets upplaga av Stockholm Beer Festival och denna var den absolut bästa hittills. Sollentunamässan var som klippt och skuren för denna begivenhet. I samband med detta kan jag inte låta bli att fortsätta min följetong om Bredaryds-bryggaren Lars Schweitz. Han vann nämligen stort erkännande för sitt färsköl. Dels i ölkategorin färsköl, samt för festivalens bästa öl alla kategorier. Priserna med tillhörande diplom erhöles i knivskarp konkurrens med andra superbra brygder. Inte dåligt för att vara det första egna ölet. Till min egen förvåning, kom 10 dagar senare Lars Schweitz utan övertalning att bli klubbens i nuläget senaste stödande medlem.

På min sedvanliga s.k. höstsemester hade jag fullspäckat program, med besök på samtliga bryggerier söder om storstaden utom Grebbestad och Thimsfors. Dessutom besökte jag många vänner och samlarkollegor, av vilka en del sällan eller aldrig kommer till våra träffar. På Falcon i Falkenberg överlämnades diplommet för årets etikett och jag tror det blev mycket uppskattat. I Malmö fick jag möjlighet att besöka det nya bryggeriet Malmö Grip som torde vara igång nu. Framtidstron tycks över lag vara stor inom branchen, möjligen med några få undantag som jag ej vill nämna.

Som ni alla vet vid det här laget, så har domen angående försäljningsmonopolet nu fallit. Systembolaget får behålla sitt monopol därför att man inte diskriminerar utländska produkter framför inhemska. Men då kan man ju undra om inte det delvis är så att man diskriminerar en del av de mindre - eller alla - inhemska bryggerierna med sin enorma, invecklade och ofattbara byråkrati ???
T.ex. vägrar man gång efter annan att ta hem de produkter som många kunder efterfrågar, trots att det står i "regelboken" och trots att Gabriel Romanus vid flera tillfällen framfört att så skall vara fallet. Kanske dags att lära cheferna regelboken !!!

Antalet JULÖL på systemet är detta år drygt 40 st., de flesta är inhemska brygder.

Med önskningsar om en GOD JUL och ett GOTT NYTT ÅR .....

A
Sören

Redaktörens spalt.....forts. från sid. 2
"mellanöl" i stället för folköl. Jag förstår att bryggerierna myser och att de naturligtvis inte vill att folk ska veta att de är lurade. Det får bli mitt sista inlägg i detta ämne.

EG-domstolen unnade inte svenska folket att köpa en starköl i Konsum. Systemet blir alltså kvar, åtminstone några år. Det torde dock inte dröja alltför många år innan vi kan köpa både starköl, vin och sprit i Konsum eller ICA, dessutom till mycket lägre pris än nu.

Systemet går nu ut med påståendet att servicen skall bli bättre. Vi får hoppas att det blir så. Enligt tidningsuppgifter torde dock inte Gamlestadens Bryggeri vara nöjt med Systemet. Trots löfte om det har bryggeriets julöl, som fått toppbetyg i många tester, inte kommit med i Systemets ordinarie sortiment, där inte heller det högt rankade Källefalls Julöl fått plats. De har i stället förpassats till beställningssortimentet vilket naturligtvis medför att försäljningen av ölen blir betydligt mindre. Bryggerierna hade ingen tur vid Systemets dragning. Bara de nu nämnda omständigheterna borde medföra att Systemet omedelbart avskaffades.

Annars är allt som vanligt i julölsbranschen. Nytt rekord i år igen vad gäller antal starkölssorter, 42 stycken. Jag har bara hittat ett test i en tidning där alla 42 sorterna finns med. Av det skälet har jag tagit in detta i bladet. Jag har själv hunnit prova kanske 15 sorter. Fler ska det bli. Jag besökte Systembutiken vid Norra Station i Stockholm för någon vecka sedan och fick därifrån med mig drygt 20 sorter. I min Systembutik finns det faktiskt 16 sorter i år. Jag tror att även det är nytt rekord.

Jag slutar med att önska alla medlemmar en

God Jul och ett Gott Nytt År.

Redaktören

Vill Ni ha gott Juldricka

beställ det då hos

EBBEO BRYGGERI

Tel. 367. NÄSSJÖ. Tel. 367.

Försäljer även Nässjö-Bryggeriets tillverkningar av läskedrycker, vichyvatten och maldrycker.

Bryggeribesök på

MUNKBO

och

MELINGS

Bryggerier

Den 27 september 1997 var den andra av årets två stora högtidsdagar - det andra bryggeribesöket för året. Det har blivit något av en tradition numera att besöka två bryggerier samma dag. Och den här dagen var inget undantag.

Det första bryggeriet som skulle besökas var Munkbo Ångbryggeri i Smedjebacken.

Vi var sammanlagt 32 förväntansfulla personer, medlemmar med anhöriga eller gäster, som mötte upp på gården vid Munkbobryggeriet som håller till i lokaler som en gång i tiden användes av A.-B. Risingsbo Ångbryggeri.

Lillebror Carlsson hälsades oss välkomna och berättade lite om bryggerianläggningens historia

(mer om detta finns på särskild plats i medlemsbladet). Vi

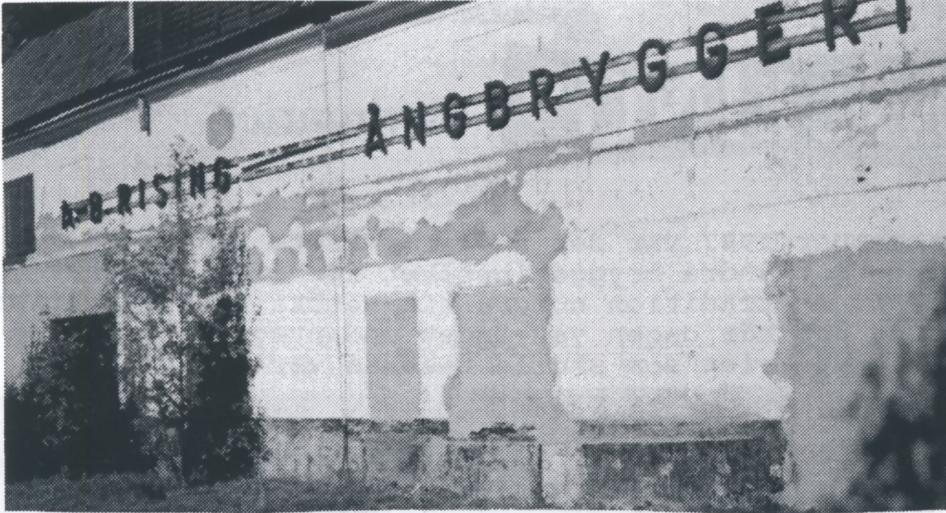
Det första bryggeriet för dagen var Munkbo

Lillebror Carlsson hälsar välkommen

delades upp i två grupper som under ledning av Lillebror respektive Leif Skilström visades runt i anläggningen.

Anläggningen är idag mycket för stor för bryggeriets behov.

En gammal byggnad vittnar om gamla tider

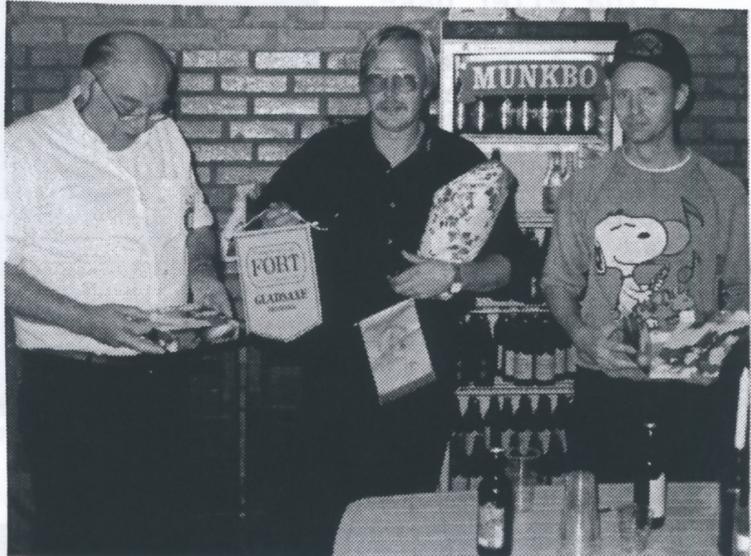
Det finns alltså stor överkapacitet. Men det är ju inte uteslutet att Munkbo kommer att växa i den stora kostymen.

Efter den intressanta rundvandringen smakade det mycket bra med olika

sorters öl med smörgås som Lillebror och Leif frikostigt bjöd på. Bryggeriet, Lillebror och Leif var väl värda de tack som Sören och Erik framförde.

Efter det första besöket styrde vi kosan mot Fagersta för att checka in på ett hotell där. Melings Bryggeri låg på gångavstånd från hotellet, vilket inte var till nackdel med tanke på att vi skulle bli bjudna på öl.

Per Georgsson, en av de tre nuvarande ägarna till bryggeriet, tog emot oss. Han berättade att bryggeriet grundats 1882 och att det kom i familjen

Lillebror och Leif tackas av Erik

Per Georgsson berättar om bryggeriet

Georgssons ägo 1962. Det bryggs inget öl i bryggeriet och har heller aldrig bryggts något öl där. Företagets ölprodukter bryggs av Kopparberg. Svagdricka har däremot tillverkats på bryggeriet t.o.m. 1950-talet. Fram t.o.m. andra världskriget hade bryggeriet god avsättning för sin svagdricka hos alla gruvarbetare som arbetade i de många omkringliggande gruvorna. Då gruvorna lades ned efter kriget minskade efterfrågan på svagdricka drastiskt. Melings ligger i det bryggeritätaste området i Sverige och möter alltså svår konkurrens om marknadsandelarna.

Efter rundvandring bjöds vi bryggeriets välsmakandet starka och extrastarka öl. Efter sedvanliga och välförtjänta

Sören tackar för Bryggeriklubben

avtackningar var det en nöjd skara som vandrade tillbaka till hotellet. Där följde först årsmöte (se protokoll på annan plats) och sen middag. Den mycket trevliga dagen avslutades med ett, som jag tror, för alla givande bytesmöte.

Ett stort tack till Sören för den trevliga dag han ordnade.
OG

Deltagare vid bryggeribesöken m.m. den 27 september 1997

Mariann Andersson	Claes Göran Camitz	Hans Göran Nilsson
Peter Andersson	Sören Clavebring	Ole B. Olsen
Per Berggren	Thomas Forsberg	Arne Persson
Patrik Berglund	Niels Gravesen	Mikael Pettersson
Hans Billquist	Ove Grip	Veikko Roos
Kenneth Billquist	Björn Harnby	Ingmar Strannevik
Seppo Bonsdorff	Mikko Hovi	Per Söderberg
Sören Borgström	Kjell Kvick	Torbjörn Söderberg
Roger Boström	Sven Lagerqvist	Hans-Lennart Ullström
Erik Brorsen	Rickard Laisfeldt	Arne Åberg
Lis Brorsen	Stefan Lööv	

Styrelsemöte för BRYGGERIKLUBBEN vid Munkbo Ångbryggeri, Smedjebacken, 97-09-27

Närvarande: Sören Borgström   Ordförande
Björn Harnby   Kassör
Ove Grip   Övrig ledamot

1. Mötets öppnande.

Mötet öppnades av Ordförande Sören Borgström .

2. Kallelse till mötet, godkännande.

Mötesdeltagarna godkände kallelsen till mötet.

3. Dagordningens godkännande.

Dagordningen godkändes.

4. Val av mötesfunktionärer.

Till mötesordförande valdes Sören Borgström och till mötessekreterare valdes Björn Harnby. Ove Grip utsågs att justera protokollet.

5. Medlemssituationen.

Björn redovisade **Medlemssituationen 97-08-31**. Den ser ut enligt följande:

Hedersmedlem	:	1 st
Samlande medlem	:	70 st
Stödjande medlem	:	38 st

Summa   :   109 st

*****

Fördelat nationsvis enligt följande:

	Heders	Samlande	Stödjande	Summa
Sverige	: 1	56	35	92
Norge	:	5		5
Danmark	:	5	1	6
Finland	:	4	2	6

Summa	: 1	70	38	109

till detta kommer 1 st dansk och 1 svensk familjemedlem.

*****

Detta innebär en ökning med 8 medlemmar sedan förra årsmötet.

Detta fördelas enligt följande:

5 samlande medlemmar har tillkommit, 3 svenska och 2 finska.

2 samlande medlemmar har utgått.

6 stödjande medlemmar har tillkommit. (Gellivare Bryggeri AB, Fd Visperdalens Bryggeri, Kungsholmens Kvartersbryggeri, Grebbestads Bryggeri AB, Ahlafors Bryggeri samt Jämtlands Bryggeri AB.) 1 stödjare har utgått pga konkurs.

Styrelsemöte för BRYGGERIKLUBBEN vid Munkbo Ångbryggeri, Smedjebacken, 97-09-27

---

6. Kassareport.

Se bilaga 1.

7. Styrelsen inför nästa verksamhetsår.

Styrelsen kommer att på årsmötet presentera följande förslag till styrelse för nästa verksamhetsår:

Ordförande:	Sören Borgström	(omval)
Sekreterare:	Björn Harnby	(nyval - Björn lämnar sin post som kassör och ställer upp som ersättare för Uno Lillevars som inte anmält att han har för avsikt att ställa upp till nyval.)
Kassör:	Rickard Laisfeldt	(nyval - Rickard lämnar därmed sin post som revisor.)
Övriga ledamöter:	Ove Grip	(omval)
	Helge Hoff	(omval)

Redaktör: Ove Grip ställer upp även nästa verksamhetsår.

Ny revisor och revisorssuppleant behöver utses.

Förslag till revisor är Sven Lagerqvist. Frågan om hans suppleant tas upp på årsmötet.

8. Rapporter

Vår medlem Ove Paulsson gick bort i våras. Sören kommer med anledning av detta äska en tyst minut på årsmötet.

Klubben visade sitt deltagande till hans änka med en blomsteruppsättning. Vi har fått tackkort.

Jämtlands Bryggeri har tillkommit som ny medlem.

Sören kommer att under kommande veckor besöka bl.a några av våra stödjande medlemmar samt Ulf Heine i Smålands Anneberg och Bredaryds "bryggeri".

Sören kommer då även att överlämna diplommet för Årets Etikett 1996 till Falcons Bryggeri.

Malmö Grip är ett nytt bryggeri som har börjat brygga öl under året.

Vi har nu fått våra Pins och slipsnålar. 700 pins, 300 slipsnålar samt 150 presentaskar. Som närvaropris på årsmötet kommer alla mötesdeltagare att få en presentask med pin och slipsnål.

I fortsättningen kommer vardera medlem att få en dylik presentask efterhand som de deltar på våra möten. Dock bara en per man. Sören håller reda på vem som fått en uppsättning. Pins och slipsnålar kommer att finnas till försäljning till våra medlemmar. Priset kommer att vara 15 kr / pin och 20 kr / slipsnål.

Ove har besökt Hallsta Bryggeri. Deras produktion är i full gång. De har svårt att hinna med att tillverka i takt med efterfrågan.

Björn har besökt Grebbestads Bryggeri nu under hösten. Ett fint och trevligt bryggeri. Deras nästa investering kommer med all sannolikhet att bli en tappningsutrustning. De tillverkar i dag sex (6) olika öl-sorter.

Styrelsemöte för BRYGGERIKLUBBEN vid Munkbo Ångbryggeri, Smedjebacken, 97-09-27

---

9. Övriga frågor.

a) Medlemsavgift för nästa år: Styrelsen kommer på årsmötet att föreslå en höjning av medlemsavgifterna inför nästa år. Förslaget är:

Samlande och personligt stödjande medlemmar - en höjning med 100 kr till 200 kr.

Stödjande medlemmar - en höjning med 100 kr till 300 kr.

Familjemedlemmar - ingen förändring, fortfarande 50 kr.

b) Kommande möten: Styrelsen kommer att lägga fram följande förslag till möten nästa år:

Vårmöte: Besök på Källefalls Bryggeri och Nordsjö Gårdsbryggeri.

Höstmöte: Göteborgsregionen. Förslagsvis Gamlestadens Bryggeri, ölmuséet på Pripps och eventuellt Ahlafors Bryggeri.

c) Eventuellt: Inget denna gång.

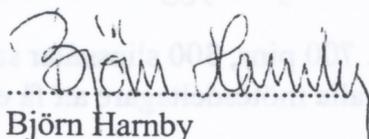
Med anledning av Bryggeriklubbens 15-års-jubileum i år förädrades Sören en ordförandeklubba i trä med klubbens emblem. Denna är tänkt att hädanefters gå i arv mellan klubbens ordföranden.

10. Avslutning.

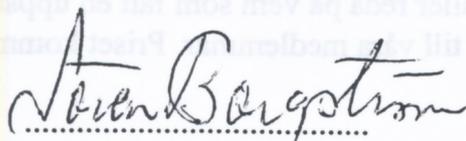
Mötesordföranden avslutade därefter mötet.

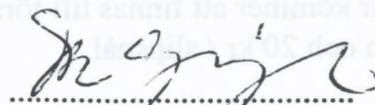
Bilagor: 1. Kassareport

Sekreterare.

Björn Harnby

Justeras:

Ordförande: Sören Borgström

Justeringsman: Ove Grip

HISTORIK SAMMANFATTNING

Bryggeriets historia:

Munkbo Ångbryggeri huserar i byggnader som andas av anor och lång tradition inom dryckestillverkning. Det har producerats drycker i varierande form och styrka i drygt 200 år. På 1700-talets andra hälft inrymde det gamla brygghuset, som då hörde till Risingsbo herrgård, av ett gårdsbränneri. Bränneriet fick dela utrymme med ett myntpräglari, en tillverkningsindustri man önskar att man hade tillgång till även nu.

1856 grundades det första bryggeriet, samtidigt som Smedjebackens valsverk och Morgårdshammar verkstäder startas. Vid den här tiden ägs bryggeriet av brukspatron F.W. Åhman. 1877 arrenderar Åhman ut bryggeriet till O. Petrelius.

Under den här perioden sker all produktion hantverksmässigt, tungt, smutsigt och högst ineffektivt. Dryckerna som produceras torde inte ha varit av särskilt hög kvalitet mätt i dagens standard. Med andra ord för bryggeriet en tynande tillvaro. All försäljning skedde medels häst och vagn, vilket effektivt begränsade försäljningsområdet. Att bryggeriet trots dessa svårigheter kunde upprätthålla driften får ses mot bakgrunden att de jämsides med öltillverkning bedrev jord- och skogsbruk.

Under sista delen av 1800-talet innehåller och drivs bryggeriet av bruksförvaltaren A.G. Sevon och bryggaren Viktor Petterson. 1899 under Sevon och Petterson produceras 1400 HL öl och dricka och produktionen sysselsatte 4 'faktorier-arbetare'.

Från omkring 1900 anställde den dåvarande ägaren till bryggeriet patron Larsson på Risingsbo Herrgård en bryggmästaren som hette Klaes F. Lundh. Han inrättade anläggningen för ångdrift och installerade ånguppvärmt bryggverk, så istället för direkteldning kokades vörten med ånga och därav namnet "ångbryggeri".

I samma veva byggdes en mindre lagerkällare och ett antal ekliggare anskaffades att lagra det underjästa ölet i, därefter börjar ölet säljas på flaskor.

Detta är det första steget i utvecklingen som skulle bryta de gamla hantverksmässiga metoderna.

Ölet som framställs vid den här tiden är inte i närheten av den typ som tillverkas idag. Kvaliteten var dålig och hållbarheten usel. Den tidens bryggare visste föga, för att inte säga ingenting, om bryggjästens kemiska sammansättning, behandling och renhet från främmande bakterier.

1916 övertar Lundh bryggeriet som ägare. Vid den här tiden sysselsätter bryggeriet 10 personer. 1920 bolagiseras Risingsbo, Lundh sålde hela företaget till Risingsbo Ångbryggeri AB och kvarstod själv som disponent.

1925 försäljes bolaget än en gång, denna gång är köparen Gunnar Westlund. Familjen Westlund kom att driva bryggeriet fram till det såljs till Spendrups 1980.

Det är när Gunnar Westlund tar över ansvaret för bryggeriet som de stora ändringarna i brygghanteringen sker. Så här har han själv skildrat utvecklingen.

"Den första Juli 1925 kom jag till Risingsbo som då var omodernt och nedslitet. Den ekonomiska sidan var inte stort bättre. I företaget då ca: 20 anställda, och på transportsidan fanns 2 bilar och 4 hästar.

Efter första världskriget rådde dåliga tider som varade till slutet av trettioalet. Vidare hade vi stora svårigheter i försäljningen. Denna var starkt kringskuren av allehanda lagar och förordningar, som omöjliggjorde transport och således försäljning på annan ort.

Ångbryggeri

Först efter andra världskriget skedde en viss uppmjukning, såtillvida att tillstånd för nederlag beviljades på ett fåtal orter vilket bidrog till en ökad försäljning.

1954 byggde vi nytt modernt brygghus med jäs- och lagerkällare som första etapp på en ny tid. Den första oktober 1955 kom den stora revolutionen i svensk bryggerinäring. Det var då som den ny maltdryckesförordningen trädde i kraft, vilket innebar att bryggerierna kunde inrätta nederlag och fritt sälja sina produkter i hela landet.

Omsättningen ökade kraftigt och redan 1958 var vi färdiga att bygga till ny jäs- och lagerkällare. Därefter har nya lagerlokaler, tappningshall och lastningshall fullbordats. Och för närvarande bygger vi ut lagerkällare för 11.000 HL öl samt glaslager på 1.000 kvadratmeter.

Företaget sysselsätter idag ca: hundratalet anställda. Omsättningen uppgår till 35 milj. flaskor malt- och läskedrycker. Företagets produkter distribueras med egna bilar och försäljningen sker inom ett område som i norr begränsas av Kramfors och i söder av Jönköping, med huvudparten av försäljningen förlagd till Mälardalen.

När jag ser tillbaka på de 42 åren som ledare för Risingsbo Bryggeri och mina 60 år i branschen, är det förunderligt vilken fantastisk utveckling, såväl biologiskt och tekniskt som kommit bryggeriindustrin tillgodo i hela vårt land.

Morgårdshammar den 9 oktober 1967."

Om namnet Munkbo:

Man kan inte säga säkert var namnet Munkbo kommer ifrån men det fins flera mer eller mindre troliga teorier.

En uppgift som cirkulerat i folkmun är att det på medeltiden skulle ha legat ett kloster på denna plats. Men så är det inte, vi har sökt sanningshalten i påståendet om kloster men kammat noll i alla källor. Vilket är synd med tanke på att det var munkar som först började att brygga öl. En annan teori, som nog ligger lite närmare sanningen, är att platsen kan ha varit en rastplats för pilgrimsmunkar på vandring mot Nidaros.

Första uppteckningen av namnet är från Jordeboken 1546, då platsen kallades Munckebodha. Vilket kan tyda på att t.ex. någon som hette Munck eller rent av var munk ägde ett hus eller bod beläget på platsen. En annan variant av denna teori är att klostret i Gudsberga (nära Hedemora) ägde hus på platsen, kanske låg klostrets fåbod här.

Nya Bryggeriet

Svagdricka, vichyvatten, läskedrycker. Nederlag för Tidaholms pilsner. Telefon 8555, Jönköping.

Årsmöte för BRYGGERIKLUBBEN vid Rosenlunds Rumshotell, Fagersta, 97-09-27

Föredragande:	Sören Borgström	Ordförande
	Björn Harnby	Kassör
	Ove Grip	Övrig ledamot

Övriga deltagare var 25 samlade medlemmar och 4 gäster.

1. Mötets öppnande.

Mötet öppnades av Ordförande Sören Borgström som äskade en tyst minut för att hedra minnet av vår bortgångna medlem Ove Paulsson.

2. Kallelse till mötet, godkännande.

Mötesdeltagarna godkände kallelsen till mötet.

3. Dagordningens godkännande.

Dagordningen godkändes.

4. Val av mötesordförande och sekreterare.

Till mötesordförande valdes Sören Borgström och till mötessekreterare valdes Björn Harnby.

5. Val av justeringsman jämte ordförande samt rösträknare.

Till justeringsman att jämte ordförande justera protokollet valdes Sven Lagerqvist och som rösträknare valdes Sven Lagerqvist och Claes-Göran Camitz.

6. Verksamhetsberättelse för tiden 21 september 1996 - 31 augusti 1997:

Klubben har under verksamhetsåret hållit 2 möten. Vid årsmötet i Falkenberg deltog 33 medlemmar och 6 inbjudna och familjemedlemmar.

Vid vårmötet i Kolsva och Hallstahammar deltog 26 medlemmar och 10 inbjudna och familjemedlemmar.

Styrelsen har under året hållit 3 sammanträden, varav 1 på Bryggerimuséet i Arboga.

Den har bestått av Sören Borgström (ordförande), Uno Lillevars (sekreterare), Björn Harnby (kassör), Ove Grip (övrig ledamot) och Helge Hoff (övrig ledamot).

Redaktör för medlemsbladet har Ove Grip varit.

Medlemmar. Under verksamhetsåret har klubben fått 11 nya medlemmar, varav 6 stödjande bryggerier. Samtidigt har vi tappat 2 samlade medlemmar och 1 bryggeri (som gått i konkurs).

Medlemsbladet har under verksamhetsåret utkommit med 4 nummer.

Årets Etikett har utsetts för åttonde (8:e) året. Vinnare blev Falcon med sin jubileumsetikett.

Ett sedvanligt **stort och varmt tack** till våra stödjare för deras ekonomiska bidrag och för etiketter, drycker och övrigt till samlarna.

7. Kassarapport och revisionsrapport:

Kassarapport, se bilaga 1.

Revisionsberättelse, se bilaga 2.

Årsmöte för BRYGGERIKLUBBEN vid Rosenlunds Rumshotell, Fagersta, 97-09-27

8. Ansvarsfrihet för styrelsen.

Årsmötet beviljade styrelsen ansvarsfrihet för det gågna verksamhetsåret.

9. Val av styrelse och revisor med suppleant för kommande verksamhetsår:

Till *ordförande* valdes Sören Borgström.

Till *sekreterare* valdes Björn Harnby.

Till *kassör* valdes Rickard Laisfeldt.

Till *övriga ledamöter* valdes Ove Grip och Helge Hoff.

Till *revisor* och *revisors suppleant* valdes Sven Lagerqvist resp. Hans-Göran Nilsson.

Ordförande jämte *kassör* äger var för sig eller gemensamt rätt att teckna för klubbens räkning.

10. Arvoden och ersättningar till styrelsen.

Sören Borgström yrkade på 400 kr som ersättning för resor samt 800 kr i telefonersättning.

Ove Grip yrkade på 150 kr för diverse omkostnader.

Några ytterligare yrkanden gjordes inte.

Årsmötet godkände dessa yrkanden.

11. Medlemsavgifter för det kommande året.

Styrelsen föreslog en höjning av befintlig medlemsavgift (100 kr) för samlade medlem och personlig stödjande medlem till 200 kr och för stödjande medlem från 200 kr till 300 kr.

Medlemsavgiften för familjemedlem skulle vara oförändrat 50 kr.

Ett motförslag som innebar en succesiv höjning från 100 kr till 200 kr under en tvåårsperiod med en höjning på 50 kr / år för samlade och personligt stödjande medlemmar framfördes av några mötesdeltagare. (För familjemedlemmar och stödjande medlemmar godtogs styrelsens förslag).

Omröstning krävdes.

Rösträkningen gav vid handen att medlemmarnas förslag vann.

Därmed beslutades följande beträffande nästa års medlemsavgifter;

Samlande och personligt stödjande medlemmar	- 150 kr
Stödjande medlemmar	- 300 kr
Familjemedlemmar	- 50 kr

12. Rapporter och redovisningar av gåvor.

Klubben hade fått öl till årsmötet från 11 st bryggerier.

Dessa var: Nya Banco Bryggerier, Falcon Bryggerier, Fors Nya Bryggeri, Gellivare Bryggeri, Krönleins Bryggeri, Kungsholmens Kvarterbryggeri, Källefalls Bryggeri, Pripps Ringnes, Spendrups Bryggeri, Zeunertz Bryggeri samt Åbro Bryggeri.

Glas hade erhållits från Falcon Bryggerier och sejdlar från Spendrups Bryggeri.

Dessa fördelades till samtliga mötesdeltagare, såväl samlare som gäster. Mötesdeltagarna erhöll dessutom som närvaropris en presentförpackning innehållande klubbens nyframtagna Pin och Slipshållare.

Dessa finns numera till försäljning hos vår kassör. Pris är 15 kr / pin och 20 kr / slipshållare.

Sören Borgström skall under kommande vecka överlämna diplommet för Årets Etikett 1996 till Falcons Bryggeri i Falkenberg. Han kommer även att bl.a besöka Malmö Grip, ett nystartat bryggeri i Malmö, samt Ystads Restaurangbryggeri.

Årsmöte för BRYGGERIKLUBBEN vid Rosenlunds Rumshotell, Fagersta, 97-09-27

Ove Paulssons hustru framförde via Sören sitt tack till Bryggeriklubben för uppvakningen i samband med Oves bortgång.

13. Nästa års möten, förslag.

Vårmöte (maj): Källefäll + Nordsjö Gårdsbryggeri.

Höstmöte: Göteborg; Gamlestadens Bryggeri + Ölmušet på Pripps samt ev. besök på Ahlafors Bryggeri.

Sören jobbar vidare med dessa förslag.

14. Övriga och nya frågor.

Sören Clavebring framförde en förfrågan om det fanns intresse bland Bryggeriklubbens medlemmar att samordna ett möte med SÖF. Det visades dock litet intresse för detta från mötesdeltagarnas sida. Endast 3 man sade sig vara intresserade.

Det är dock helt OK för SÖF att annonsera i vårt medlemsblad om sina kommande möten, för att på så sätt informera Bryggeriklubbens medlemmar om dessa.

Sören C. vidarebefodrar detta till SÖF.

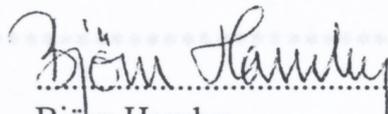
Med anledning av att klubben i år firar sitt 15-års jubileum förärdades Sören Borgström ett väggur med Klubbens emblem som tack för lång och trogen tjänst och med önskan om ytterligare många år som ordförande.

15. Avslutning.

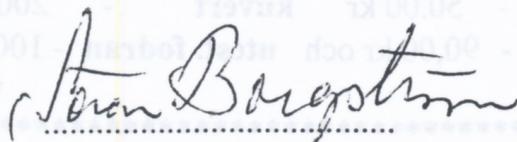
Mötesordföranden avslutade därefter mötet och bytesaftonen tog sin början.

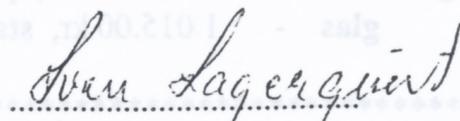
Bilagor: 1. Kassareport
2. Revisionsberättelse

Sekreterare.

Björn Hamby

Justeras:

Ordförande: Sören Borgström

Justeringsman: Sven Lagerqvist

Årsmöte för BRYGGERIKLUBBEN
vid Rosenlunds Rumshotell, Fagersta, 97-09-27

Bilaga 1.

KASSARAPPORT 96-09-13 - 97-08-31

INKOMSTER:

Föregående års överskott	:	2 555.05 kr
Medlemsavgifter	:	13 850.00 kr
Ränta	:	187.06 kr
Diverse försäljning	:	426.00 kr
Bidrag från Sv.Bryggareför.	:	10 000.00 kr
Utestående fodran	:	100.00 kr

-----
27 118.11 kr

UTGIFTER:

Tryckn. & utskick medlemsblad	:	9 831.50 kr
Frimärken	:	1 243.00 kr
Ersättning styrelsearbete	:	8 907.00 kr
Inköp kuvert och dylikt	:	1 336.00 kr
Blomsteruppvaktningar o dyl.	:	1 483.00 kr
Kostn. i samband med medl.möten	:	200.00 kr
Avgifter post och bank	:	425.00 kr

-----
23 425.50 kr

Förändring övriga tillgångar : - 1 308.80 kr

Årets underskott * : 171.24 kr

*****

Summa tillgångar: 18 212.55 kr.

Fördelat på; **bank** - 9 740.10 kr, **kassa** - 118.20 kr och **postgiro** - 6 708.90 kr,
 samt övrigt; **frimärken** - 190.35 kr, **påsar** - 50.00 kr **kuvert** - 200.00 kr,
glas - 1 015.00 kr, **standar** - 90,00 kr och **utest. fodran** - 100.00 kr.

*****

(* = Inkomster - förra årets överskott - utgifter - förändring i övriga tillgångar)

Årsmöte för BRYGGERIKLUBBEN
vid Rosenlunds Rumshotell, Fagersta, 97-09-27

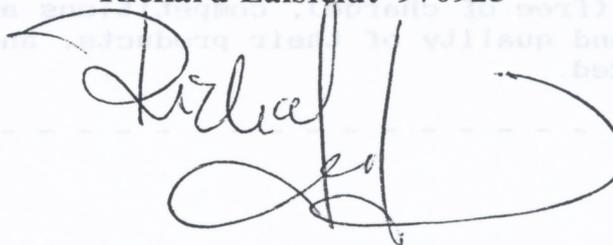
Bilaga 2.

REVISIONSBERÄTTELSE

Undertecknad utsedd revisor för Bryggeriklubben har genomgått kassörens räkenskaper för verksamhetsåret 960913-970831, vilka uppvisar ett underskott på 171:24.

Jag har inte funnit något att klandra i bokföringen och tillstyrker därför att styrelsen beviljas ansvarsfrihet för det gångna året.

Rickard Laisfeldt 970925

*****

Ändringar i medlemsregistret**NYTT TELEFON/FAXNUMMER**

01. Swen Stockhaus, tel. 0414-166 88, fax. 0414-104 89

NYA MEDLEMMAR

137. Bredaryds Wärdshus & Bryggeri, Bredaryd. Stödjande medlem
138. Mikael Pettersson, Björnvägen 10, 458 31 Färgelanda, tel. 0528-106 72 och 070-547 94 48. Samlarområden: Svenska öl- och läsketiketter samt utländska öletiketter

Till julbordet

hör JULDRICKA, JULMUST, LAS-
KEDRYCKER, SOCKERDRICKA,
VICHYVATTEN från
FORSERUMS BRYGGERI.
Telefon 83.

A n n o u n c e m e n t

7 th International Brno club Breweriana trade show

Date : Saturday, May 23 ,1998, 8.00 a.m. - 2.00 p.m.

Place : Brno,Czech Republic, Kounicova Street 20/22, in a Hall -
"Stadion - Brno Sokol I"

The 7 th International Trade Show is organized by Collectors' Club Brno in a cooperation with the Snip & Co. Advertising agency and the Brno Trade Fairs Joint-stock Corp. on the occasion of the 7 th International Exhibition of Brewing and Malting PIVEX which will be held since May 19 till May 22, 1998 in the Brno Trade Fairs Exhibition Area . Many Czech, Slovak and foreign breweries and brewing, malting, and dining equipment producers will participate in the PIVEX 1998 exhibition. Numerous different brands of beer will be on tap (free of charge), competitions among breweries concerning the taste and quality of their products, and cultural programmes will be organized.

A n n o u n c e m e n t

International Breweriana trade show in a PLATAN Brewery

Date : Saturday and Sunday, June 27.-28. 1998

Place : Brewery PLATAN, Protivín (near from České Budějovice),
Czech Republic

The Collectors' Club Brno is looking forward to meet you in Brno !

Informations (Accommodations):

Petr Procházka, Obilní trh 6, 602 00 Brno, Czech Republic
tel.004205/752522 or tel.+fax 004205/43248403

Till ett härligt julbord hör

GOTT JULDRICKA

Detta köper ni hos

Lamhults Bryggeri
Torsten Nilsson

Telefon 53

Förderergemeinschaft von Brauerei-Werbemittel-Sammlern e.V.
--

Änderungen vorbehalten

FvB - Börsenplan 1998

Stand: November 1997

21.März 1998 • 59065 Hamm/Westfalen
 Internationale FvB-Frühjahrs- und Isenbecktauschbörse
 Schirmherrschaft: Warsteiner Brauerei Haus Cramer

25.April 1998 • 74523 Schwäbisch-Hall
 2.Internationale Haller-Tauschbörse der FvB
 Schirmherrschaft: Löwenbrauerei Hall

9.Mai 1998 • 16928 Pritzwalk
 Preussen-Tauschbörse der FvB
 Schirmherrschaft: Privatbrauerei Preussen-Pils

22.-24.Mai 1998 • 26441 Jever
45. Verleihung des Goldenen Bierdukaten
mit internationaler Jubiläumsgroßtauschbörse
unter der Schirmherrschaft des Friesischen Brauhauses

13.Juni 1998 • 08237 Wernesgrün
 6. Wernesgrüner Tauschbörse der FvB
 Schirmherrschaft: Wernesgrüner Brauerei

20.Juni 1998 • 64756 Mossautal
 3.Internationale Schmucker-Tauschbörse der FvB
 Schirmherrschaft: Privatbrauerei Schmucker Ober-Mossau

18.Juli 1998 • 91322 Gräfenberg (bei Nürnberg)
 Intern. Hobbybrauer-Tauschbörse mit der Nürnberger Gruppe und der FvB
 Schirmherrschaft: Linden-Bräu Georg Brehmer

5.September 1998 • 59581 Warstein
 Internationale Brauerfest-Tauschbörse der FvB
 Schirmherrschaft: Warsteiner Brauerei Haus Cramer

19.September 1998 • 88427 Bad Schussenried
 Internationale FvB-Herbsttauschbörse
 Schirmherrschaft: Brauerei Ott

3.Oktober 1998 • 04509 Krostitz
 5. Leipziger FvB-Tauschbörse
 Schirmherrschaft: Krostitzer Brauerei

17.Oktober 1998 • 93345 Hausen-Herrnwahlthann (bei Regensburg)
 Internationale Hausbrauerei-Tauschbörse der FvB
 Schirmherrschaft: Stangl-Bräu Anton Miller

21.November 1998 • 33609 Bielefeld
 Baumheider FvB-Tauschbörse
 Schirmherrschaft: Brauhaus Joh. Albrecht

5.Dezember 1998 • 74906 Bad Rappenau
 19. FvB-Nikolaus-Tauschbörse

Arboga Glasbruk 1874—1928

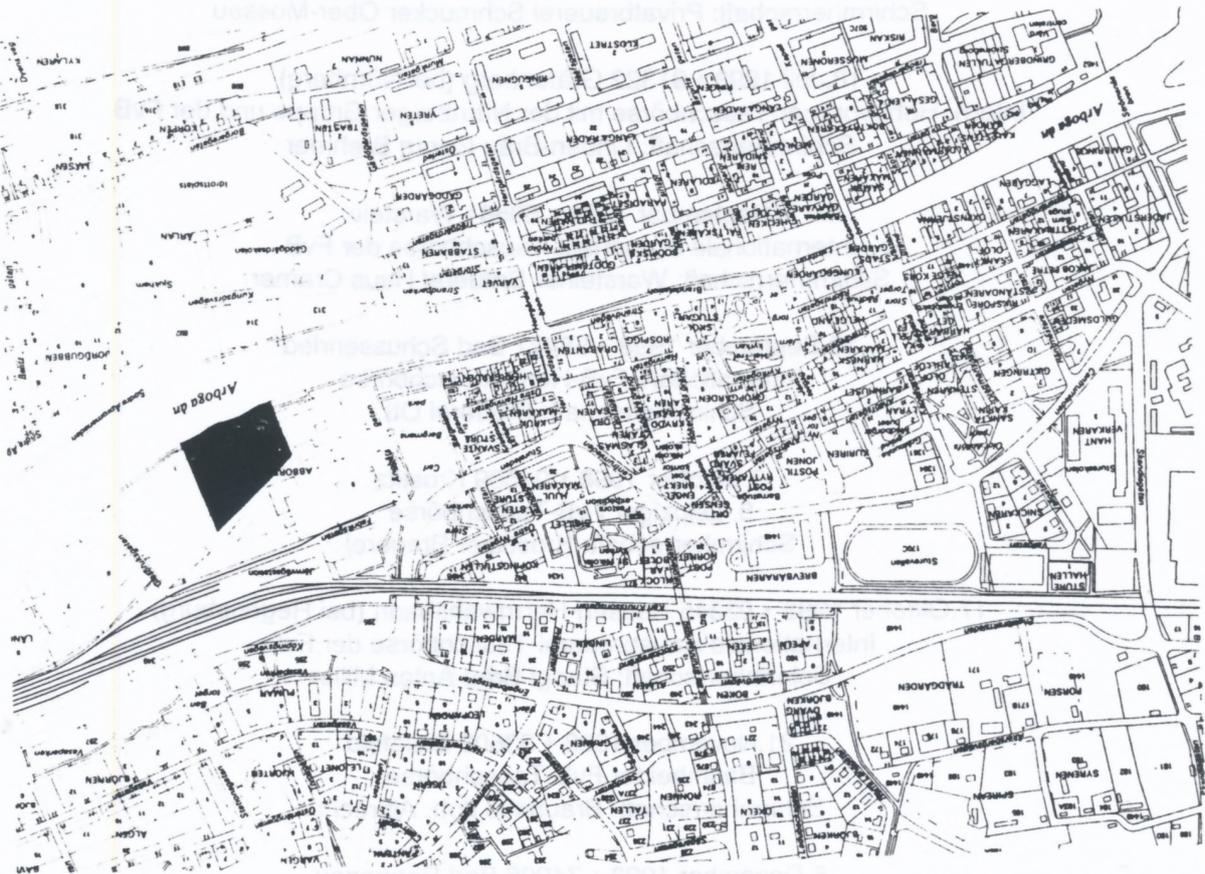
av Torbjörn Fogelberg

(I "serien om Arboga" publiceras i detta blad en uppsats om Arboga glasbruk hämtad från Hembygdsföreningen Arboga Minnes årsbok 1982, tillhandahållen av Sören Borgström)

Bakgrunden till bruksanläggningen. Etablering, ägare, organisation och förvaltning.

Perioden 1871—1875 medförde en stark expansion för buteljglasindustrin i Sverige. Den rådande högkonjunkturen ökade efterfrågan på buteljer och drev upp priserna men även löner och andra omkostnader. Fram till mitten av decenniet rådde emellerid gynnsamma tider för buteljillverkarna och detta framkallade inte mindre än 14 nyetableringar inom branschen. Fördelningen var följande: 1871:1, 1872:2, 1873:3, 1874:7 och 1875:1. Av de nämnda bruket förlades 5 till städer och 1 av dessa var Arboga, som var det enda stadsbruk som kunde drivas under någon längre tidrymd.¹⁾

Om tidpunkten för grundandet av Arboga glasbruk föreligger varierende, och som i det följande kommer att visas, felaktiga uppgifter. Disponent Georg Jonson meddelade 1932 att bruket skulle ha anlagts redan år 1870 av bruksförvaltaren Carl Richard Jonson, borgmästaren Ingel Bergöö i Lindesberg och godsägaren Anders Låftman i Västra Eknö, Björskog.²⁾ I en år 1968 publicerad undersökning i Arboga minnes årsbok uppger Ivar Lundgren att ovannämnde Richard Jonson "herre till Björntorp i Liljkyrka socken" deltog "i anläggandet av ett bruk i Arboga för tillverkning av glas, främst buteljglas för ölindustrin" och att rörelsen 1874 skulle ha övertagits av ett nybildat aktiebolag med N.A. Wiñde som ledare.³⁾ Försträmda uppgift från 1932 beror sannolikt på ett minnesfel. Den andra ligger mera rätt i tiden, men har felaktiga uppgifter om aktiebolagsbildningen och ledaren.

Arboga Glasbruk låg inom det på kartan ovan streckade området intill Arbogaån.

måste upphöra redan samma höst. Därefter föreligger inga upplysningar om bruket förrän på försommaren 1876. Då intressenterna var kallade till bolagsstämma den 2 juni, kom så få tillstädes, att de frågor som skulle behandlas måste uppskjutas till ett nytt sammanträde i slutet av månaden. Det uppgavs vara fråga om antingen glasbrukets försäljning eller återupptagande till hösten för bolagets räkning. Vid den bolagsstämma som hölls den 30 juni 1876 med delägarna i Arboga Glasbruksaktiebolag blev det upplöst. Som ensam ägare till bruket stod då godsägaren Carl Richard Jonson på Björnstorp. Bruket upptogs antagligen komma att säljas så snart tillfälle gavs.⁹⁾

I ett Hallslagskontrakt från 17 december 1876 daterat kontrakt kallade sig glasbrukssisten Johan Edvard Friberg i Stockholm ägare av Arboga glasbruk. Den 1 januari 1877 debiterades han 16.000 kr som köpeskilling för glasbruket med inventarier och 2 gårdar.¹⁰⁾ På nyåret 1877 ingick Friberg ett kontrakt med bruksförvaltaren Nils August Wihde vid Sandviks buteljglasbruk i Bromma utanför Stockholm. Wihde skulle "så fort buteljilverkningen vid glasbruket i Arboga åter kunde vara igång på våren leverera buteljer till i Stockholm, Uppsala, Falun och Gävle samt övriga städer i Norrland boende personer eller bolag."

Enligt kontraktet mellan Friberg och Wihde förband sig den förre att tillhandahålla den senare behovet av stenkol, soda och andra behövliga råvaror med rätt för Friberg att i den mån buteljer från bruket levererades på grund av hans order, göra sig betäckt för kostnaderna. Wihde måste minst 2 månader i förväg skriftligen uppge behovet av erforderliga kvantiteter stenkol och soda. Under kontraktstiden fick Wihde på en gång häfta i skuld till Friberg med högst 3.000 kr. Låmnade accepter avsåg att ge Wihde de medel han behövde för att sätta igång tillverknings- och driva förelsen. Så fort tillverkningskommit igång och leveranser till Friberg eller andra personer verkställda på grund av hans order, skulle han få täckning för lämnade forskott och gjorda kol- och sodaköp.

Av Arbogas blivande tillverkning fick Friberg i främsta rummet för sin kommissionsförsäljning årligen disponera över 1 miljon buteljer av diverse slag. Den övriga tillverkningsföretag Wihde disponera för direktförsäljning till konsumenter såväl i Stockholm som andra städer, till gemensamt överenskomna priser och villkor.

Kontraktet skulle gälla under 10 års tid. Å de kontanta utlägg som Friberg skulle komma att göra för Wihdes räkning beräknades 6% ränta. Om Wihde under kontraktstiden överlät glasbruket till bolag eller annan person, utfäste han sig sig till att kontraktet skulle fullgöras av nye ägaren.¹¹⁾

Wihde var ingen nykomling i branschen. Född i Stockholm den 18 mars 1830, inflyttade han i oktober 1858 från Kvillinge i Östergötland till Sandviks buteljglasbruk, där han tjänstgjorde som bokhållare till april 1861, då han

Händelseförloppet är följande. Den första notisen om bruket i Arboga härför från början av juni 1874. I samband med omnämning av att 200.000 tombuteljer då nyligen anlänt från Hamburg till Norrköping "alldenstund den stigande ölexporten gjort det omöjligt för de inhemska glasbruket att fylla behovet av tombuteljer", var det ett nöje för Arboga nya tidning att få tillägga att "ett glasbruk för buteljilverkning är under anläggning härstädes av civilingenjör Nilsson, som äger mycken erfarenhet i denna branche, vadan företags framgång från alla sidor synes tämligen given."⁴⁾

Bruket anlades nära hamnen och järnvägsstationen och fick därmed ett uttommunikationssynpunkt sett mycket gynnsamt läge. Sjöfrakterna till och från Stockholm ombesörjdes vid denna tid mot billig avgift av lastångaren "Trögelin", som avgick från Arboga varje lördagkväll och återvände från huvudstaden varje onsdagkväll.⁵⁾

Bolagsordningen för Arboga Glasbruks Aktiebolag stadfästes den 19 april 1875. Bolaget, som hade sitt säte i Arboga, hade till ändamål att "på plats som av Arboga stad upplåtits, tillverka och försälja glaseffekter." Aktiekapitalet skulle uppgå till lägst 50.000 kr i aktier à 1.000 kr. Av civildepartementets konseljakt den 19 april 1875 rörande Arboga glasbruks AB framgår att konstiterande bolagsstämma hållits i Arboga den 16 mars samma år, sedan minimikapitalet tecknats. Följande personer var närvarande sistnämnda dag:

Namn	Yrke	Ägare av antal aktier
Carl Richard Jonson	possessionat	16
Adolf Nilsson	ingenjör	15
Anders Läftman	bruksförvaltare	2
Engel Bergöö	borgmästare i Lindesberg	1
varjämte företeddes fullmakter från:		
Fredrik Nilsson	bruksförvaltare vid Silken	2
Gustaf Behm	bruksförvaltare vid Engelsfors	1
C. I. Carlsson	fabrikör i Filipstad	3
A. I. Jonsson	handlande i Filipstad	1
Henrik Rådström	handlande	1 = 42

Till dess bolagsordningen vunnit laga fastställelse utsågs C.R. Jonson, Adolf Nilsson och Engel Bergöö till interimstyrelse, med Jonson som VD och disponent. Sistnämnda 3 personer undertecknade den 27 mars 1875 i Lindesberg anhängan om fastställelse av bolagsordningen.⁶⁾

Man vet att bolaget trätt i verksamhet i maj 1875.⁷⁾ På hösten samma år stod anläggningen färdig, och buteljilverkningen kunde börja i slutet av septembet.⁸⁾ Då var emellertid konjunktumslaget ett faktum, och tillverknings-

att brukets förläggare, grosshandlare Johan Edvard Friberg i Stockholm, försatts i konkurs. Detta vållade bruket "en ledsam rubbning, som man dock har anledning antaga ej kommer att bli långvarig." Sedan saken hunnit utredas väntades ett nytt bolag överta affären och möjligen inom kort återuppta buteljilverkningen, "som under den korta tid den varit igång lyckats tillvinna (sig) ett särdeles gott renommé."

Ovannämnda överenskommelse mellan Wihde och Friberg kom således att gälla endast ca 10 månader. Som en följd av Fribergs obestånd försattes även Wihde i konkurs inför Arboga rådstuvurätt den 12 november 1877.¹⁶⁾

I godemansberättelsen i Wihdes konkurs, avgiven den 11 februari 1878, riktades inga anmärkningar mot bokföringen och förhållandet till gäldenärerna. Anledningen till obeståndet tillskrevs förläggarens, grosshandlare Fribergs konkurs. Enligt den ingivna staten uppgick tillgångarna i konkursboet till 59.579 kr, varav glasbruket med inventarier upptogs till 31.522 kr, glaslagret till 9.532 kr samt bränse och råmaterialier till 5.701 kr. Men i en inläga till borgenärerna, daterad Arboga den 11 februari 1878, beräknade Wihde att tillgångarna under rådande ytterst tryckta konjunkturen endast skulle kunna realiseras till 36.743 kr, varav 22.089 kr för bruket med inventarier, glaslager, bränse och råmaterialier. Vid sammanträde med fordringsägarna den 4 mars 1878 förklarade Wihde att det ackordsförslag som han ingivit inte kunde vinna framgång. Då han inte kunde ställa någon säkerhet för dess fullgörande återkallade han det. Wihde syns ha sökt följa med utvecklingen på det glastekniska området, om man får döma efter konkursakten. Bland hans tillgångar upptogs nämligen en del av Balleys 1871 utgivna Technologie samt det samma år inköpta 12 lecons sur lart de la verrerie av Peligot.¹⁹⁾

Arboga glasbruk i Carl Richard Jonsons ägo 1878—1896 och konsolideringen av företaget under dennes och ingenjör Gustaf Hansons ledning.

Den största enskilde fordringsägaren i Wihdes konkursbo var dåvarande disponenten vid Kolsva bruk, Carl Richard Jonson, som haft ett betydande ekonomiskt engagemang redan i det första glasbruksaktiebolaget. Jonson, som nu på allvar kom in i bilden, fick ett avgörande inflytande på det fortsatta händelseförloppet fram till sin bortgång på hösten 1896. Född i Filipstad den 7 februari 1835 uppges han ha växt upp där i mycket små förhållanden. Han kunde emellertid genomgå läroverket i hemstaden och var sedan anställd vid bl.a. Leningshammars och Älgå bruk i Värmland. År 1856 genomgick han Georgies handelsinstitut i Stockholm och hade från och med slutet av 1850-talet anställningar vid bruk i Bergslagen. Hans son Georg Jonson uppgav 1932 att fadern en tid även varit anställd vid Sölje glasbruk i Värmland.¹⁾

Den äldsta påträffade annonsen om Arboga glasbruks tillverkning och försäljning.

Ur Dagens Nyheter 22 sept. 1877.

Arboga Glasbruk

tillverkar och försäljer:

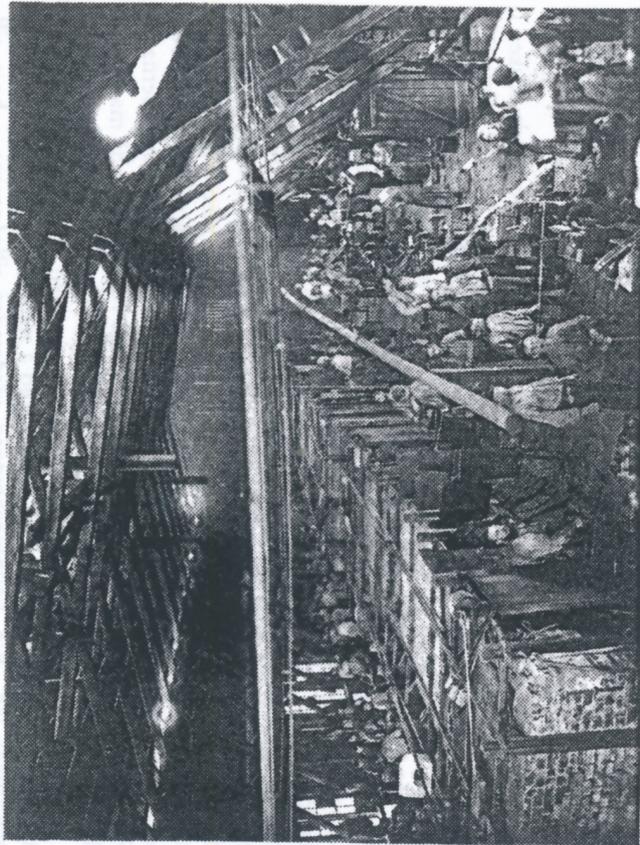
Porterbuteljer, extra tjocka,
Ölbuteljer, Engelsk och Norsk façon,
Vinbuteljer.
Mineralvattenflaskor m. m.
Requisitioner torde insändas direkt till bruket eller dess i Stockholms varande ende kommissionär, **Herr J. E. FRIBERG**, Skeppsbron 22.
Arboga i Sept. 1877.

N. Aug. Wihde.

flyttade till Reijmyre glasbruk i Skedevi i Östergötland.¹²⁾ Långt senare — i februari 1882 — uppgav han att han 1860 även varit anställd vid Haga glasbruk i Lemnhults socken i Jönköpings län.¹³⁾ Under en stor del av 60-talet strändade Wihde i Östergötland. På hösten 1867 befann han sig i Yxnerum, varifrån han kom som förvaltare till Hammars buteljglasbruk utanför Askersund.¹⁴⁾ Av en i handlanden Johan Edvard Fribergs i Stockholm konkursakt år 1877 ingående kontokurant mellan honom och Wihde för tiden 11 april 1870—15 oktober 1877 framgår att den sistnämnde betalad arrende för Hammars glasbruk till den 1 september 1870 och sedermera i ytterligare två omgångar till den 13 oktober 1871. Vid mitten av 70-talet var Wihde åter vid Sandvik, för vilket bruk han i september 1876 påfördes 750 kr i arrende för 1/2 år. Vid årsskiftet 1876/77 syns han ha lämnat Sandvik för att i stället engagera sig i Arboga bruket.¹⁵⁾

I slutet av februari 1877 meddelades att Arboga glasbruk, som då legat nere något mer än 1 år, jämte 2 till detsamma hörande gårdar i staden köpts av bruksförvaltaren Wihde för ej uppgivet pris. För drivande av tillverkningen i utvidgad skala och efter bästa samtida metoder undergick bruket en genomgripande reparation. Så snart denna var klar, skulle arbetet genast återupptas.¹⁶⁾ Då driften återupptogs på sensommaren 1877 hade bruket så gott som fullständigt byggts om och utvidgats betydligt. Anläggningen var gaseldad och de tidigare smältdeglatna hade ersatts av en enda s.k. vanna. De 16 glasblåsarna uppgavs tillsammans tillverka minst 8.000 buteljer om dagen. "Att döma av det hittills utförda arbetet blir tillverkningen av ovanligt vacker och i allo utmärkt beskaffenhet, utan att därför betinga högre pris än det för annan tillverkning gångbara."¹⁷⁾

Men även denna gång blev glädjen kortvarig. Efter endast 2 månaders drift måste tillverkningen upphöra redan den 1 november 1877. Anledningen var

Interiör från Arboga Glasbruk vid sekelskiftet.

Driftsuppehållet vid Arboga glasbruk efter Wihdes konkurs blev längre än väntat. Det av motgångar drabbade företaget såldes måndagen den 29 juli 1878 jämte tillhörande gårdar i staden för tillsammans 12.600 kr på konkursauktion och inropades av anläggaren och störste fordringsägaren i konkursen, Carl Richard Jonson, som bevakade sammanlagt 21.189 kr i boet. Ett bolag uppgavs komma att bildas med förre disponenten Wihde som föreståndare och några rika Stockholmsbyggare som delägare. "Då kan det bli schwung i affären, vilken då antagligen även blir gynnsam för delägarna."²⁾

Vid offentlig auktion på glasbruket den 21 augusti 1878 hade bl.a. sålts ca 20.000 buteljer av olika form och storlek samt diverse bruksinventarier och råmaterialier varibland märktes butelj- och medicinglasformar, eldfast lera, gammal eldfast sten, kol och koks, soda, brunsten, kalk, krossglas och sand.³⁾ I november 1878 fick disponent Jonson lagfart på de förut Wihde tillhöriga gårdarna med nr 90^{1/2}, åbygd en del av tomten nr 101 inom kvarteret Stot- och Vretroten, samt nr 10, åbygd tomten nr 29 inom nämnda kvarter.⁴⁾

Sedan driften legat nere mer än 2 år upptogs den 1880 den 1 mars av bruksförvaltaren Jonson, då konjunkturen i någon mån förbättrats. Bruket hade vid denna tid 16 glasblåsare anställda, varav de flesta arbetat i Norge, och tillverkningsberäknades till 7 à 8.000 buteljer per dag. De nya buteljerna med märket "Arboga" i botten ansågs av kunnare vara "utmärkt väl gjorda". Orderläget uppgavs vara gott. "Med sina åt alla håll ytterst bekväma kommunikationer och särdeles billigt försäljningspris vill det synas, som borde bruket också kunna påräkna en betydlig avsättning".⁵⁾

Glasbruket under Carl Richard Jonsons tid 1880—1896

När driften återupptogs 1880 hade bruket ett 10-tal konkurrenter i skilda delar av landet. Störst av dessa var Surte utanför Göteborg samt Liljedal och Årnäs vid Väneren. Därefter kom Hammar vid Vättern, strax söder om Asketsund, med marknad främst i Stockholm. I början av 80-talet uppgavs Hammars arbetare bli utsatta för värvningsförsök från Arboga.⁶⁾

På stockholmsmarknaden konkurrerade Arboga främst med Hammar, Liljedal och Årnäs. Buteljpriserna i Stockholm uppgavs vara låga i början av 1883. De dåliga konjunkturen detta år återspeglades även i Arbogas produktion (jfr tab. 3). Mitt under denna lågkonjunktur började man på sensommaren 1883 att riva bruket "men endast för att det inom den närmaste framtiden skall resa sig i föryngrad gestalt". Hyttan skulle utvidgas och dessutom höll man på att bygga ett hus avsett till kontor och tillverkning av glasugnsten.⁷⁾ I Kungl. Maj:ts Befallningshavandes 5-årsberättelse för 1881—1885 noterades att glasbruket ombyggts och utvidgats under åren 1883—1884. Sistnämnda årlägsom även 1885 ökade produktionen, men 1886 blev ett dåligt år för bruket. Från och med 1887 drevs emellertid tillverkningen vid de 2 enkelvannor var-

med bruket sedan 1884 var urrustat oavbrutet upp t.o.m. 1891, då den nådde 3,9 miljoner buteljer och flaskor. Arboga kom därmed på 4:e plats bland landets buteljglasbruk efter Liljedal, Surte och Årnäs.⁸⁾

Under senare delen av 80-talet rådde överproduktion av buteljer inom landet. Av de större bruken hade främst Liljedal en betydande export till Norge och den brittiska marknaden. Även Surte höll på att arbeta upp exporten till sistnämnda marknad.⁹⁾ Men trots denna avlastning var konkurrensen svår på hemmamarknaden. En av Stockholms stora buteljgrossister under slutet av 1880-talet var Theodor Nygren, som även sålde Arbogas buteljer i huvudstaden. Han sökte få till strånd en samverkan mellan buteljtillverkarna inom landet för att kunna höja priserna 1889.¹⁰⁾ Vid ett förberedande möte i Göteborg i början av april 1889 med disponenterna för Arboga, Liljedal, Sölje och Årnäs överenskomms att höja priserna på ölbuteljer till 6^{1/2} öre för ²/₃ liter, 4^{1/2} öre för ¹/₃ liter och att alla vinbuteljer skulle höjas med 10 %, detta överallt utom i Norrland, där man skulle höja ¹/₄ öre, eller efter fraktens beskaffenhet. Man beviljade 3 månaders kredit.¹¹⁾

fackföreningar lika som redan skett i utlandet, fackföreningar har ännu ej lyckats få till stånd inom Sverige, men man kan ej hindra strejker bland ett större antal arbetare, som gör att tillverkningarna avstannar.¹⁹⁾

På hösten 1890 beslöts vid ett möte i Laxå med representanter för Arboga, Hammar, Liljedal och Årnäs att höja buteljpriserna i takt med de stigande löne- och råmaterialkostnaderna.²⁰⁾ Priserna blev nu för 1/1 liter 1 3/2 öre, 2/4 liter 7 öre och 1/2 liter 4 1/2 öre per styck, och samtidigt höjdes arbetslönerna på varje sort med 10 öre per 100 st. — Samma år på våren rapporterades en proustrid vid Hammar om 1/1 liters buteljer med Liljedal och Arboga. Sisträmda bruk sålde 1/1 och 1/2 liters flaskor till Stockholm.²¹⁾

De prissamverkande bruken Arboga, Hammar, Liljedal, Surte och Årnäs beräknades 1892 för sina avnämare inom landet behöva tillverka 14 miljoner öl- och porterbuteljer samt dessutom 2 miljoner vinbuteljer, som inte kunde beräknas så noga. Vid dessa bruk uppgavs tillverkningen till ungefär följande: Arboga 3 milj. st, Hammar 2 1/2 milj. Liljedal 10 milj., Surte 8 milj. och Årnäs 5 milj. = 28 1/2 milj. Alltså måste minst 12 1/2 milj. st. exporteras liksom drittills, eller också måste Surte och Liljedal minska sin produktion.²²⁾

Då prissamverkan sedan 1889 visat sig mycket fördelaktig för ovannämnda bruk, sökte man från Årnäs 1892 även få med en nyttillkommen konkurrent — glasbruket i Kungälv, som vid denna tid lagt om sin produktion till buteljer. På grund av alljämt stegrade råmaterialpriser och redan höjda arbetslöner behövde buteljpriserna höjas till hösten 1892. Arboga å sin sida tycks ha velat sänka priset på vattenflaskor och ölbuteljer i landsorten.²³⁾

För att hålla oförändrade buteljpriser överenskom de samverkande bruken i början av 1893 en uppdelning av marknaden. Arboga och Liljedal måste förbinda sig att inte sälja buteljer i Göteborg — för att få Kungälv och Surte att gå med på bestämda priser. Årnäs förband sig att inte sälja i Gävle.²⁴⁾

På grund av förestående förändringar i konkurrenssituationen genom att ett nytt bruk anlågts i Gävle och att ett uppgavs vara under byggnad i Göteborg, sammankallades ett möte mellan bruken i Göteborg den 26 okt. 1893. Därvid beslöt Arboga, Hammar, Liljedal, Surte, Sölje och Årnäs att hålla priserna oförändrade 1894 utom för vissa 1/1 liters stämplade buteljer.²⁵⁾ Från Hammar antogs att Arboga särskilt hade avsättning i Norrland.²⁶⁾ Sisträmda bruk hade 1892—93 måst minska produktionen något, men kunde åter öka den 1894 och 1895, så att den 1895 kom i nivå med 1891 års (jfr tab. 3). I början av 1895 lyckades Arboga och Hammar hindra Surte att sänka priserna.²⁷⁾ På hösten skrev Årnäsdisponenten till sin kollega i Arboga att, då man några år haft överproduktion, måste man komma överens om en nedskärning.²⁸⁾

Disponent Carl Richard Jonson avled i Arboga den 8 oktober 1896. I dec. 1894 hade han arrederat drygt 2 tunnland å stadens mark norr om ån, där glasbruket låg. Vid bouppteckningen värderades tillgångarna i boet till

Från Årnäs ansågs att Liljedal, Arboga och Årnäs borde komma överens om priser i mellansta och norra Sverige "om detta kunde gälla först från början av 1890 så vore det ändock bättre än som nu är förhållandet".¹²⁾ Årnäsdisponenten arbetade på att få med även övriga buteljglasbruk i prissamverkan, "ty utan att några börja att driva saken igenom så blir ju ingenting utav. utan bryggarna nedpreja priset under tillverkningsvärdet".¹³⁾

Enligt den officiella statistiken (jfr tab. 3) nära nog fördubblades tillverkningen i Arboga år 1889. Redan i juni detta år rapporterades buteljlagren såväl vid Arboga som hos dess konkurrenter Liljedal och Årnäs vara utsålda "så att ej mer blir än vad som för dagen tillverkas". Liljedal uppgavs ha exporterat 3 1/2 miljoner buteljer och Arboga 1 1/2 miljon, vilket framkallat brist på buteljer inom landet.¹⁴⁾ Konsumtionen av buteljer uppgavs vara den största på 18 åren och, enligt vad Årnäsdisponenten kunde se vid midsommartiden 1889, var buteljlagren utsålda både vid Årnäs, Liljedal och Arboga, varför han skrivit till disponenten i Arboga att man nu borde öka priserna i mellansta och även i norra Sverige.¹⁵⁾

Tillsammans med Liljedal och Surte uppgavs Arboga på sommaren 1889 ha antagit leverans till England och Skottland, dit dessa bruk sades ha sålt 7 miljoner buteljer. Och på hemmamarknaden höjde Arboga och Årnäs priserna i mätarlandskapen till den nivå som fastställdes vid mötet i Göteborg i april.¹⁶⁾ Vid ett möte i Laxå i dec. 1889, där bl.a. Årnäs och Arboga deltog, bestämdes oförändrade priser för 1890 för 2/4 och 1/4 liters buteljer samt för:

gröna vattenflaskor	1/1	9	6	öre
bruna portvin		7 1/2	»	5 1/2 »
rödvin		8 1/2	»	6 1/2 »
ljusa liter		13	»	10 »
bruna »		9	»	7 »
ljusa franska		12	»	9 »
cognac		14	»	11 » ¹⁷⁾

Vid sidan av Liljedal och Surte hörde Arboga under åren omkring 1890 till våra exporterande buteljglasbruk. Arbogas tillverkning fortsatte att öka även under år 1890, och under sommaren detta år uppgavs bruket arbeta för utlandet.¹⁸⁾ I detta sammanhang kan nämnas att de brittiska buteljglasblåsarna vid denna tid började bli besvärade av konkurrensen från de svenska buteljglasbruken, vilkas arbetare de sökte förmå att organisera sig och därigenom driva upp arbetspriserna. Detta återspeglas i ett brev från Årnäsdisponenten till en importör i London på våren 1890. Häri nämndes att Årnäs då inte vågade ta emot beställning "emedan över hela landet där och var uppstått strejk bland arbetarna i följd av utländske kringresande arbetare, som söka att bilda s.k.

242.165 kr, varav den fasta egendomen upptogs till taxeringsvärdet med 84.800 kr, diverse materialier vid bruket till 30.175 kr, lagret av buteljier och flaskor till 31.903 kr samt utestående fordringar till 83.235 kr. — Jonson syns ha stått i ett gott förhållande till sina arbetare, som uppvaknade honom med en "dyrbar minnesgård" på 60-årsdagen den 7 februari 1895. Samtidigt gjorde han en donation till glasarbetarnas sjukkasse. Invid sitt eget hem, Köpings-tullen 7, hade han uppfört en "präktig" arbetarbostad. Vid sitt fränfälle var han ledamot av stadsfullmäktige, drätselkammaren och medlem av skolrådet samt ordförande i Arboga sparbank. Vid hans jordfästning i närvaro av stadsfullmäktige, sparbankstyrelsen och glasbrukets arbetare, spelade brukets musikkår under ledning av fanjunkaren Vickberg.²⁹⁾

Arboga Glasbruk, C. R. Jonsons sterbhus 1896—1908

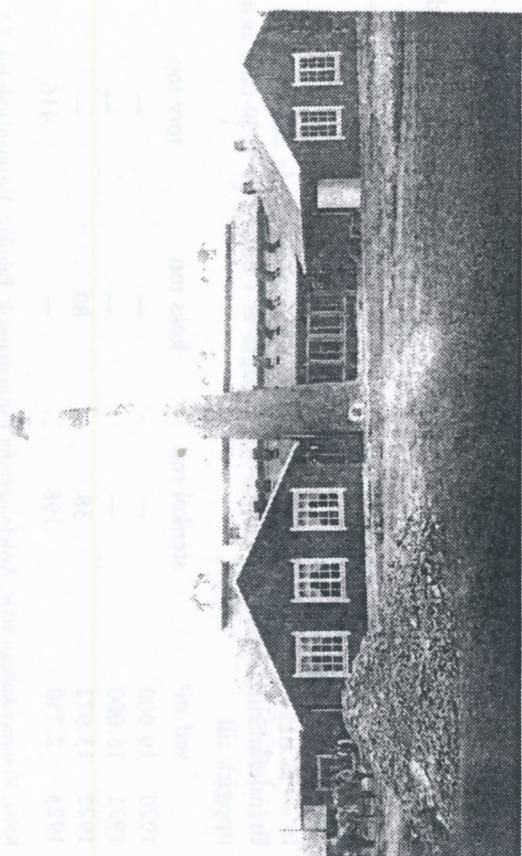
Efter bruksägare Jonsons bortgång fortsattes driften närmast under ledning av Gustaf Emil Hansson som disponent och med den avlidnes son, den år 1873 födde Georg Richard Jonson, som ingenjör. Han hade skaffat sig praktisk utbildning vid glasbruk i Skottland. Den i slutet av 1880-talet etablerade prissamverkan mellan Arboga, Liljedal, Surte och Årnäs fortsatte under återstoden av seklet. Sälunda beslöt nämnda bruk sommaren 1899 att höja priset på alla sorters buteljier med 1/2 öre och att för lösa buteljier i vagn lämna 5 % rabatt.¹⁾

På hösten 1901 hade emellertid denna prissamverkan upphört och varje bruk fick nu själv sätta sina priser. Detta berodde på att några små buteljierbruk under rådande läge måste sälja till vad pris som helst. För att konkurrera ut dessa bruk hade en del större bruk "föresatt sig sälja så lågt att tillverkningskostnaden knappast täckes, varefter prisen nog måste höjas igen."²⁾

Som exempel på den rådande situationen kan nämnas att inte mindre än 8 buteljierbruk konkurrerade på göteborgsmarknaden. Av dessa bruk hade 4 lager och 4 agenter i staden. Att Arboga öppnat nederlag i Göteborg och betydligt nedsatt prisen där berodde på att bruket klagade över att priserna fördärvats i Stockholm. På våren 1902 uppgavs alla bruk ha överfulla magasin och att lagren den 1 april uppgick till sammanlagt 15 milj. st. flaskor. Därför måste en del bruk "sälja till vad pris som helst för att så länge som möjligt hålla sig uppe."³⁾

Under åren kring sekelskiftet uppstod nya konkurrenter inom branschen. Ett stort buteljierglasbruk anlades sälunda i Limhamn 1898—99 och producerade 1900 2,7 miljoner buteljier.⁴⁾

Sistnämnda år anlades också ett bruk med en årskapacitet av 2 1/2 miljoner buteljier i Borensberg. Omkring 1901/02 uppgavs detta bruk ha sålt ca 1,8

Arboga Glasbruk

miljoner 1/3 liters buteljier i Stockholm. Mot bakgrunden härav blir Arbogas klagomål över läget på stockholmssmarknaden förklarliga. Även i Västervik etablerades ett nytt företag, AB Brevviks Glasbruk, där driften började på våren 1900 vid en fullt modern anläggning med en kapacitet av ca 2 milj. buteljier per år. Man lyckades här uppnå en god kvalitet på tillverkningen.⁵⁾

Den härav framkallade överkapaciteten i förening med från och med 1901 vikande konjunkturer ledde till ett markant prisfall under de följande åren. Fem bruk — Brevvik, Gävle, Limhamn, Rydefots och Sölje — måste inställa driften 1903—04, och av dessa lades alla utom Gävle ned. Trots denna sanering inom branschen konstaterades i Kungälv's glasbruks årsberättelse för 1905 att priserna då endast uppgick till 65 % av vad de varit några år tidigare. Till råga på allt annat dämpades även köplusten genom en ny malmagstiftning 1905.⁶⁾

I mellansverige (Örebro) sålde Arboga och Borensberg billigare än Kungälv, beroende dels på lägre frakter dels på att förstnämnda bruk sålde själva och slapp betala provision.⁷⁾ Av tabell 3 framgår att Arboga lyckades hävda sig

tåmligen väl under branschens nedgångsperiod i början av 1900-talet. Jämfört med toppåret 1898 hade tillverkningskvantiteten 1903 gått ned med drygt 17 %. Bruket i Arboga hörde alltså ännu till de livskraftiga inom branschen.

Situationen inom buteljglasindustrin i dess helhet var nu emellertid sådan att den 1906 framvåg ett möte med bruken för överläggningar om gemensamma intressen. Detta resulterade 1907 i bildandet av en sammanslutning mellan bruken, Sveriges Buteljglasbruks Förbund, med anslutning till Svenska Arbetsgivareföreningen. Man stiftade även Sveriges Förenade Buteljglasbruk, var till de flesta buteljbruken i landet anslöt sig. Det överenskomms att hålla lika priser och beslöts att höja buteljpriserna med ca 10 % eller $\frac{1}{2}$ à 1 öre per st.⁸⁾

På sommaren 1907 föreslogs från Arboga att Kungälv's glasbruk skulle dra in sitt nedlägg i Stockholm mot att Arboga vidtog motsvarande åtgärd i Göteborg. Vid Kungälv medgav disponenten att detta hade alla skäl för sig, då den rådande organisationen var förlustbringande på båda sidor. Nämda förslag antogs också. I detta sammanhang kan nämnas att Arbogas största kund i Stockholm uppgavs vara Neumüllers Bryggeri, som fick $\frac{1}{4}$ % avdrag för kross, vilket bryggeriet uppgav vara fullt tillräckligt. Till en del kunder i Norrland var krossprocenten något högre, dock sällan över $\frac{1}{2}$ %. Bruk som Hammar och Västerвик hade högst avsevärt högre krossprocent, beroende på att buteljerna måste omlastas från smal- till bredspårig järnväg.⁹⁾

1907 blev ett relativt bra år för Arboga, som för första gången sedan tiden kring sekelskiftet kunde driva upp produktionen till 4 miljoner buteljer. På försommaren befarades att mycket stor efterfrågan på bruna buteljer skulle uppstå. Vid ett möte med glasbruken i början av oktober höjdes flaskpriserna för 1908 i allmänhet med kr 5:— pro mille. Denna prishöjning skulle träda i kraft från 1 februari 1908.¹⁰⁾

AB Arboga Glasbruk 1908—1928

För att kunna fördela tillgångarna i Carl Richard Jonssons sterbhus utan att sälja eller lösa ut varandra beslöt arvingarna i början av år 1908 att ombilda rörelsen till aktiebolag.¹⁾ Ombildningen skedde den 7 mars 1908 och den 6 april samma år inregistrerades bolaget. Aktiekapitalet skulle utgöra minst 300.000 och högst 600.000 kr i aktier à 1.000 kr. Styrelsen med sate i Arboga, bestod 1908 av dåvarande löjnanten, sedermera byråingenjören vid järnvägsstyrelsens banbyrå, Hjalmar Georg Åberg och köpman Carl Timoteus Kihlgren, båda i Katrineholm, samt ingenjör Georg R. Jonson och verkställande direktören disponent Gustaf Emil Hanson, båda i Arboga. Jonson utsågs till verkställande direktör i maj 1912 och 1913 lämnade disponent Hanson styrelsen samt ersattes av löjtnant Sten Grönvall i Filipstad. Disponent Hanson lämnade efter 30 år sin tjänst vid bruket och flyttade till Stockholm där han avled 1923. I april

1921 invaldes brukets dåvarande disponent Sven Westberg (1883—1962), som jämväl utsetts till bolagets verkställande direktör, i styrelsen, men lämnade denna redan i mars 1923 i samband med att han övertog ledningen av Ekenäs glasbruk vid Vetlanda. Som disponent och styrelseledamot inträdde då Enar Weinberg, Arboga. Georg Jonson avgick ur styrelsen i april 1924 och efterträddes av Axel Einar Unander. Vid nedläggningen 1927 ingick i bolagets styrelse kaptenerna Ragnar Söderhielm (1867—1942), Saltsjöbaden och Sten Grönvall i Stockholm, disponent Sigurd Thorstenson i Surte och direktör Carl Timoteus Kihlgren i Arvika. Hyttmästare under de sista decennierna före nedläggningen var Rudolf Kalling, som tidigare arbetat vid Surte.²⁾

På våren 1914 anmälde ledningen till byggnadsnämnden i staden att man måste reparera och delvis bygga om "ändpartierna" på hyttan och ämnade om- och tillbygga hyttans västra flygelpartiet, varför man sökte godkännande och tillstånd. Byggnadslov lämnades den 22 maj 1914. Det befanns också nödvändigt att bygga om vannorna från grunden genom betongbäddar från bottenn p.g.a. den under 1914 rådande stora torkan. Någon genomgripande reparation av själva hyttan hade inte skett sedan den byggdes på 1870-talet. Följande år — 1915 — fick man byggnadslov för en nybyggnad, som bl.a. innehöll en brännugn (jfr. fig. o.) I hyttans tillbyggnader inrymdes matrum och 2 kon-torsrum. År 1920 uppgjordes förslag till en brännugn, men detta vann ej fast-ställelse.³⁾

Disponent Westberg påpekade på nyåret 1921 nödvändigheten av "att med uppmärksamhet följa utvecklingen av maskinella anordningar vid buteljglas-tillverkningen, samt att i tid reservera medel för ev. anskaffning av blåsmaski-ner."⁴⁾

Under krigsåren blev det allt svårare att skaffa såväl råmaterialier som bräns-le — så t.ex. 1916 och 1917. Bränslet bestod till övervägande delen av ved. Bränsleförbrukningen har kunnat följas några år i början av 1920-talet och uppgick till

ved m ³	strenkol ton	koks ton	torv ton
1920 19.000	—	—	—
1921 16.000	—	—	—
1922 13.972	38	80	—
1923 2.750	198	—	416

Källa: Kommerskollegii arkiv. Avdelningen för näringsstatistik. Fabriker, Västmanlands län RA

Under år 1908 kunde det nybildade aktiebolaget klara driften med en mindre neddragning av produktionen, som minskade med $5\frac{1}{2}$ % jämfört med 1907. Men redan på nyåret 1909 stod det klart att en större reduktion var nödvändig. Vid sammanträde med Sveriges Förenade Buteljglasbruk i Stockholm

För åren 1911—1918 föreligger specificerade uppgifter över försäljningarna från Arboga. De uppgick i 1000-tal stycken till:

	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
bruna	1227	812	1240	1354	1320	1033	2	—
ljusa	681	727	950	902	886	735	250	10
mörkgröna	309	510	463	258	207	486	280	17
ljusgröna	469	647	466	282	355	258	113	—
gröna	588	539	495	330	425	556	1538	1729
Summa	3274	3235	3614	3126	3193	3068	2183	1756

Källa: specifikationer å försålda antal buteljer från Sveriges Förenade Buteljglasbruk. ÅGA.

Av tabell 3 framgår att tillverkning och försäljning varierade relativt mycket under åren omkring 1920 och att avsättningen förbättrades fr.o.m. 1923, så att försäljningen de sista åren före nedläggningen uppgick till ca 3,6 miljoner buteljer och flaskor. Under disponent Weinbergs ledning genomfördes förändringar och förbättringar i tillverkningsmetoden, vilket gav utslag i tillverkningskvantiteterna. Nya tillverkningsgrenar — som de ovan nämnda svagdricksflaskorna — upptogs och man kunde minska tillverkningskostnaderna. — Kenneth Berg nämner införandet av maskinell inbärning s.k. paternoster-vandringar "de färdiga flaskorna lades på en stältrådsnätbana, som förde dem till kylugnen där uppläggen tog reda på dem."¹⁰⁾

Under det sista hela verksamhetsåret — 1926 — var det mycket ont om order första kvartalet, men i maj var bruket överhopat med order, vilket disponenten hoppades skulle fortsätta till årets slut.^{10b)}

När Arboga glasbruk trots detta på hösten 1927 stod inför eventualiteten att nödgas helt eller delvis nedlägga sin verksamhet, betodde detta "till ingen del" på brukets diltillsvarande skötsel "utan uteslutande därpå att en lösningsmetod tillverkning av buteljer och flaskor vid tillämpning av handmetoden inte längre vore möjlig i konkurrens med den sedan några år tillbaka införda maskinmetoden." Vid samma tid — i september 1927 — meddelade disponent Weinberg, att han p.g.a. befarad nedläggning i samband med glasbrukets övergång till AB Surte-Liljedahl önskade avgå inom en nära framtid.¹¹⁾ Sistnämnda bolags ledare, kapten Ragnar Söderhielm uppgavs i Stockholm ha kasserat hela pråmlaster glas från Arboga och detta med viss rätt. Med 64 glasblåsare — 32 vid vardera vannan — befanns antalet ugnar för litet och resultatet blev att glaskvaliteten sjönk. I september 1927 var den ena vannan släckt och skulle inte återupptas. För första gången på 17 år besökte Söderhielm bruket. Av de totalt 164 anställda sades inte mindre än 132 upp — 44 glasblåsare och 88 utarbetare. Därefter återstod 20 blåsare, 10 utarbetare och 2 förmän. 17 var 60 år och hade arbetat vid bruket minst 30 år, 10 var i åldern

den 16 januari beslöts "att tillfölje de rådande dåliga konjunkturerna inom all verksamhet och små utsikter för avsättning under år 1909 minska tillverkningsvid alla föreningens bruk med minst 10 % 1909".⁵⁾ Storstrejken kan underrådande förhållanden knappast ha kommit olägligt för landets buteljglasbruk. Vid Arboga minskade tillverkningskvantiteten under året med hela 15 1/2 %.

På hösten 1909 tillkom en ny konkurrent i Nynäshamn, och vid månadskiftet jan.—febr. 1910 beslöt de förenade buteljglasbrukerna vid sammanträde i Göteborg att dra ner tillverknings p.g.a. ineliggande stora buteljlagret vid bruket och beräknad ringa efterfrågan under året. Varje bruk skulle reducera den fastställda årliga tillverkningskvantiteten med hela 25 %. Men trots detta beslut kunde Arboga t.o.m. något öka antalet tillverkade buteljer och flaskor under året (se tab. 3). I den fortsatta konkurrensen med bruket i Nynäshamn beslöts på sommaren 1910 att tills vidare inte sänka gällande priser.⁶⁾ Under år 1911 ökade Arboga inte produktionen mått i antal enheter men väl viktmässigt — man gjorde alltså tyngre flaskor än tidigare. Åren 1912 och 1913 blev gynnsamma för bruket.

Under årets lopp gjorde sig behovet av en gemensam försäljning för de förenade buteljglasbrukerna allt starkare gällande. En särskild kommitté tillsattes för ändamålet och dess arbete resulterade i bildandet av Buteljglasbrukets Försäljnings AB, som trädde i verksamhet fr.o.m. 1914. I det nybildade bolaget ingick följande buteljglasbruk: Arboga, Borensberg, Gävle, Hammar, Kungälv, Sund, Surte-Liljedahl och Västervik samt Årnäs. Av de 400 aktierna å 100 kr önskade uppnå fraktsparingar genom lämpligt utbyte av kunder. Försäljningsbolaget skulle anställa en resande, som skulle besöka kunderna 2 gånger om året. Det kan nämnas att Arboga under 1:a halvåret 1914 svarade för 9,2 % av försäljningsbolagets sålda kvantitet och 11,8 % av försäljningsvärdet. Lika nummerbeteckning infördes på lika slags flaskor från de olika brukerna. Sommaren 1914 beslöts att till nästa sammanträde lägga fram ritning å ringar till vattenflaskor och för ringar till flaskor med vanlig kork skulle Arbogas och Liljedahls ringar tjäna som modell.⁷⁾

Under år 1915 minskade produktionen vid Arboga viktmässigt med 7,4 %. Trots svårigheterna att skaffa bränsle och råmaterial kunde driften fortgå obehindrat hela 1916 men 1917 låg bruket nere 8 veckor p.g.a. ombyggnad av vannorna och svårigheter att skaffa bränsle.⁸⁾

Efter bildandet av försäljningsbolaget år 1914 ansågs Sveriges Förenade Buteljglasbruk inte längre behövt, och vid sammanträde i oktober 1915 beslöt dess upplösning. Under de 9 år den existerat hade den visat sig vara till stort gagn för samtliga däri ingående bruk. Ingenjör Georg R. Jonson i Arboga hade varit verksam inom föreningen och bl.a. inspekterat Gävles, Hammars, Sunds och Västerviks fabrikat, varöver han avgav rapport på hösten 1915.⁹⁾

Tabell 1. Tillgångar och skulder 1908—1924. 1.000-tal kronor.

	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924
Anläggningstullgångar:																	
Fastigheter	107,3	107,3	107,3	104,7	105,8	107,8	124,7	120,5	135,3	135,3	202,3	243,3	291,5	280,0	280,0	286,0	300,0
Inventarier	15,0	17,6	19,4	21,1	20,8	21,4	21,4	23,6	27,0	29,6	32,8	50,2	55,0	50,0	50,0	50,0	59,0
Främmande aktier	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	4,3	6,3	6,0	6,0	16,00	16,00	16,6	16,6	6,6	6,6	6,6	6,6
Summa	124,6	127,2	129,0	128,1	128,9	133,5	152,4	150,1	168,3	180,9	251,1	310,1	363,1	336,6	336,6	342,6	365,6
Omsättningstillgångar II:																	
Bränsle	—	16,3	0,6	7,4	6,7	5,1	12,4	23,4	21,5	19,0			232,6	97,4			
Råmaterialier	13,6	7,4	15,4	18,5	22,0	22,4	11,7	17,6	46,3	64,3			64,7	21,7			
Byggnadsmaterialier	3,0	1,3	3,4	3,3	10,0	6,6	5,0	3,9	6,6	9,6							
Diverse förnödenheter					0,6		1,0	1,2	1,5	2,2			2,8	2,0			
Reparationer														15,8			
Glaslager	16,2	23,7	38,8	31,8	25,6	6,1	8,8	11,0	40,8	9,6			43,6	82,6	51,1	71,8	62,3
Summa	32,8	48,7	58,2	61,0	64,9	40,2	38,9	57,1	116,7	104,7	256,3	243,2	343,1	219,5	115,6	204,8	219,1
Omsättningstillgångar I:																	
Kassa	1,1	3,3	0,4	1,2	0,3	2,7	1,5	11,7	4,2	6,6	2,3	8,9	7,5	14,6	14,7	6,8	0,9
Bank	36,4	33,8	29,5	29,9	36,8	34,7	116,7	125,6	109,1	96,6	0,5	—	—	—	—	—	—
Kapitalräkning			8,0	12,6	15,8	20,5	23,8						64,6	38,3			
Bokfordringar	131,6	102,2	102,8	84,2	85,0	99,5	43,0	60,1	31,0	34,9	75,9	4,6		55,5	40,4	19,2	88,6
Reserverade medel	22,6	23,7	24,7	24,7	25,8	27,0	14,0										
Extra omkostnader		5,0											5,4				
Växlar											12,0	43,0					
Årets förlust											40,9				9,0		
Summa	191,7	168,0	165,4	152,6	163,7	184,4	199,0	197,4	144,3	138,1	131,6	126,5	45,8	70,1	64,1	26,0	89,5
Summa summarum	349,1	343,9	352,6	341,7	357,5	358,1	390,3	404,6	429,3	423,7	639,0	679,8	752,0	626,2	516,3	573,4	674,2
Eget kapital och fonder:																	
Aktiekapital	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300
Reservfond	—	3,7	6,7	10,2	12,7	15,9	19,2	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Nybyggnadsfond	—	0,8	1,3	2,4	3,1	4,6	4,6	4,6									
Buteljmaskinen								8,4									
Dispositions-fonden									22,9	42,1	42,1	1,3	4,3	13,1	18,6	9,5	17,6
Kvarstående vinst	9,5	8,4	7,2	3,3	4,7	6,0	28,1	14,4	19,2	6,4	—	3,0	8,8				
Summa	309,5	312,9	315,2	315,9	320,5	326,5	351,9	357,4	372,1	378,5	372,1	334,4	343,1	341,1	348,6	339,5	347,6
Långfristiga skulder:																	
Inteckningslån														127,5	117,5	117,5	117,5
Bank (löpande räkning)											150,4	190,0	213,6	72,2	40,4	53,6	88,9
Summa											150,4	190,0	213,6	199,7	157,9	171,1	206,4
Diverse kreditorer	12,7	9,9	10,3	4,8	10,0	4,7	4,4	4,4	5,3	3,8	99,6	96,4	45,2	25,8	4,9	28,1	76,4
Växlar											16,7	14,1	96,0	34,2	5,0	—	20,0
Vinst	27,0	21,0	27,0	21,0	27,0	27,0	30,0	36,0	45,0	33,0	—	45,0	54,0	23,4	—	32,0	23,8
Erballage konto							4,1	6,8	6,3	7,3							
Gratifikationer									0,5	1,0							
Summa	39,7	30,9	37,3	25,8	37,0	31,7	38,5	47,2	57,1	45,1	116,3	155,5	195,2	83,4	9,9	60,1	120,2
Summa summarum	349,2	343,8	352,5	341,7	357,5	358,2	390,4	404,6	429,2	423,6	638,8	679,8	751,9	626,2	516,2	573,4	674,2

Källa: AB Arboga Glasbruks bolagsstämmoprotokoll med styrelseberättelser. SGA.

Brukets tillverkningar 1877—1927

De första närmare upplysningarna om vilka slags glas som blåstes återfinns i bruksägare Wilheds konkursakt 1877. I kontrakt från hans tid nämndes engelska, franska och norska buteljer, portvinsbuteljer samt soda och mineralvattenflaskor. De nu nämnda sorterna gjordes antingen skarpblåsta eller snodda. Dessutom upptog kontrakten stämplade punschbuteljer (se sid. 120). Konkursboets lager upptog enbart buteljer och flaskor och bestod av portvinsbuteljer, engelska buteljer, som liksom vid många andra buteljbruk vid denna tid syns ha utgjort huvudprodukten, samt bierflaskor. Bruket hade redan från starten inrikat sig på buteljer och flaskor, som kom att bli dess sortiment under hela verksamhetstiden. Av inventarieförteckningen i samband med konkursen framgår att man även under den allra första tiden tillverkat vittglas (= småglas)¹⁾

Liksom Hammar och Liljedal tillverkade Arboga på 1880-talet vattenflaskor och $\frac{1}{3}$ literflaskor. I början av 1890-talet uppgavs att man blåst champagnebuteljer för export men slutat därmed. Under åren kring sekelskiftet syns Arboga ha varit prisledare i fråga om punschbuteljer. Bruket antogs vara "mest inarbetat hos vinhandlarna"²⁾

Enligt försäljningsspecifikationerna för åren 1911—1916 tillverkades då av *brunt glas*: öl $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ och $\frac{1}{6}$ liter, pilsner $\frac{1}{3}$, "buteljer" $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{6}$, portvin $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ och $\frac{1}{6}$, franska $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$, rhenvin $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, giftflaskor $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, porterbuteljer $\frac{1}{2}$ liter. De dominerande sorterna var $\frac{1}{3}$ liter öl, $\frac{1}{1}$ buteljer samt $\frac{2}{3}$, och $\frac{1}{3}$ portvinsbuteljer. — Av *ljus glas* blåstes: $\frac{1}{1}$ och $\frac{1}{2}$ literflaskor, $\frac{1}{1}$ och $\frac{1}{2}$ sauterne, $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ och $\frac{1}{6}$ punsch, $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ och $\frac{1}{6}$ portvin, $\frac{1}{1}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ whisky samt 400 grams vattenflaskor och $\frac{1}{3}$ liters lemonadflaskor. Av nämnda sorter tillverkades främst $\frac{1}{1}$ liter och $\frac{1}{3}$ samt $\frac{1}{6}$ liters punschbuteljer. — I *mörkgrönt* blåstes: äkta oporto $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$, portvin $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ och $\frac{1}{6}$, rödvin $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$, bourgogne $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$, whisky $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ — samtliga dessa sorter i mindre kvantiteter. — I *ljusgrönt* glas blåstes så gott som uteslutande cognacsbuteljer i storlekar från $\frac{1}{1}$ ned till $\frac{1}{6}$ liter. Och i *grönt* glas blåstes slutligen öl $\frac{1}{3}$ liter, literflaskor $\frac{1}{1}$, $\frac{2}{3}$ och $\frac{1}{2}$, lemonad $\frac{1}{3}$ liter, apollinaris $\frac{1}{2}$ samt vattenflaskor om 200, 400 och 800 grams tynd.³⁾

Enligt redaktör Kenneth Berg i Alingsås tillverkades vid Arboga omkring 30 olika typer av buteljer och flaskor och med alla storlekar uppges antalet varianter till ca 400. Berg uppger att Arboga var det första bruket i landet som tillverkade större svagdricksflaskor från och med omkring 1922 — en specialité som vid brukets nedläggning övertogs av Kungälv's glasbruk. Ingenjör Georg Jonsson uppgav 1932 att man tidligt tillverkat över 300 modeller vin- och spritbuteljer samt öl- och vattenflaskor. Gamla glasblåsare har bland brukets stora

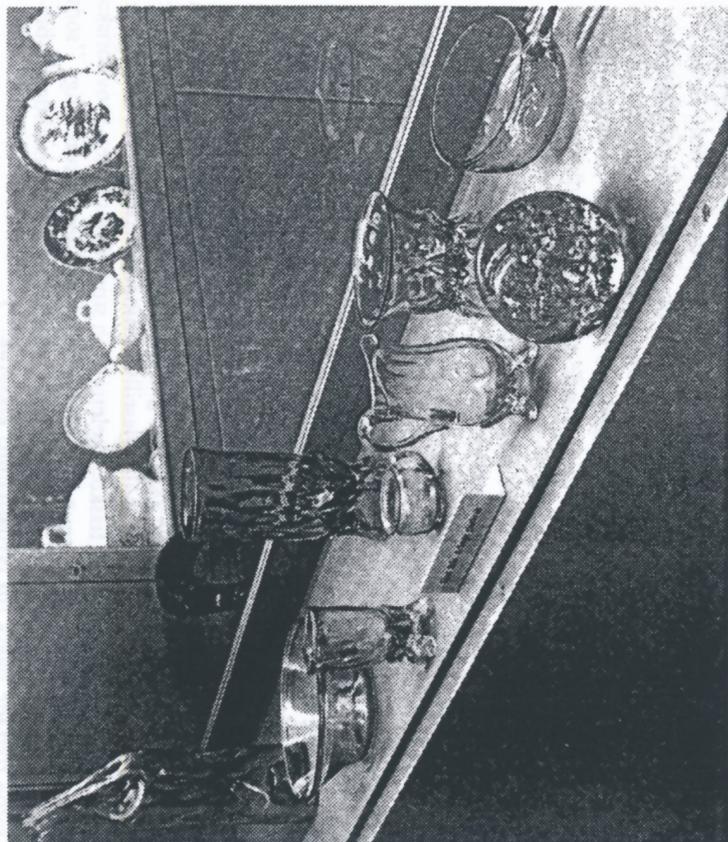
50—59 år och hade mellan 30 och 40 arbetsår vid bruket. Bland de trojjanare som avgick var glasblåsaren Fredrik Holm och August Andersson samt smältraren Sven Adamsson, som tjänat bruket nära 50 år. Arbetarna ville själva köpa bruket. Behovet av startkapital uppgavs till 100.000 kr och meningen förmödadades vara att de kvarvarande skulle specialisera sig på damejeanner, som fortfarande blåstes för hand. Men om denna tillverkning skulle kunna drivas vidare blåstes för hand. Men om denna tillverkning skulle kunna drivas vidare Arboga i fortsättningen berodde på kostnadsutvecklingen. I brev till arbetarna den 1 oktober 1927 meddelade emellertid Söderhielm att deras begäran att få köpa bruket avslagits med den motiveringen att de ändå inte skulle kunna få sysselsättning.¹²⁾

En deputation från Arboga bl.a. med deltagande av glasblåsaren Rudolf Svensson och borgmästare Svensén uppvalkade statsminister Ekman den 8 oktober. Det uppgavs att omkring 8 % av stadens befolkning komme att ställas utan försörjning då bruket lades ned. Men i början av november meddelades att bruket skulle läggas ned den 15:e i denna månad. Detta blev ett svårt slag för den av stadsfullmäktige tillsatta arbetslöshetskommittén. Enligt en utredning blev damejeannetillverkningen billigare vid Kungälv. Detta uppgavs i viss mån bero på arbetarna själva, "som tillvingat sig alltför höga akkordspriser — damejeannearbetarnas genomsnittsförtjänst per dag har varit 15 kr." I en insändare från glasarbetarna i avdelning 93 (av svenska grov- och fabriksarbetarförbundet) i Arboga framhölls häremot att samma akkordslöner tillämpades vid Arboga och Kungälv, men medgavs att glasblåsarna i Arboga nådde högre akkordslöner, "vilket dock uteslutande måste bero på större vana och yrkesskicklighet och ingenting annat — ju större % godkända flaskor man kan utvinna per dag och man ju större blir även arbetsgivarens förtjänst." Damejeannetillverkningen krävde stor yrkesskicklighet och var särdeles påfrestande, varför få nådde upp till 15 kr per dag. Akkordpriserna hade dock sänkts 2 gånger sedan man börjat damejeannetillverkningen 1923.¹³⁾

Kort tid efter nedläggningen föreslog Surtes verkställande direktör, kapten Söderhielm, i januari 1928 att fastigheterna skulle säljas till realisationsvärde, eftersom de hade en stor inrekningskuld och utsikterna till värdestegring bedömdes som mycket små under den närmaste framtiden. Likaså föreslogs realisation av inventarierna och att flaskor och svagdricksflaskor efterhand skulle säljas genom försäljningsbolaget till gällande pris. Realisationen av tillgångarna medförde en förlust av 198.541 kronor. Enligt beslut å extra bolagsstämma den 28 december 1928 trädde aktiebolaget Arboga Glasbruk i likvidation. De försök som därefter gjordes att hålla glastillverkningen i Arboga vid liv resulterade endast i ett smärtsamt fiasko. Skelettet och stommen till den provisoriska hytta som uppfördes vid järnvägen i Arboga stod emellertid kvar länge "som ett monument över underligheterna." Av de på hösten 1927 friställda glasblåsarna flyttade några till Nynäshamns glasbruk.¹⁴⁾

landets största buteljglasbruk, Surte, omkring 1901—1902. Närmsta bruk blev också det första i Sverige som installerade en Owen's flaskblåsningssmaskin — detta var 1911.⁴⁾ Intressant i detta sammanhang är konstaterandet att *Arboga* syns ha varit det tredje buteljglasbruk i landet som satte upp en glasblåsningssmaskin. Genom förmedling av firman Propfe & Co i Hamburg levererade i början av år 1915 Deutsche Glasmachiningesellschaft i Soest, Westfalen, en maskin till glasbruket i Arboga, där den sattes upp av montören Mainzer, som stannade vid bruket flera veckor för kontrollarbete. Den tyske leverantören tillverkade maskiner både för blåsning av buteljer, apoteksglas och pressglas. Arbogamaskinen, som vägde ca 2 1/2 ton, tog ringa utrymme i anslutning. Den var monterad på ett betongunderlag och drevs av en el-motor om endast 1 hkr. Från smältugnen anfördes den glödande glasmassan med ett i ändan päronformat järnrör, varifrån glasmassan hällades i den s.k. förformen, vilket tog några sekunder. Den överflödiga massan klipptes av automatiskt av en sax. En arm sänkte sig automatiskt och genom denna pressades luft in från en i maskinen anbragt luftpump och slöt tätt till förformens mynning på samma gång som den blåste in något luft i glasmassan. Under förformen låg en s.k. ringform (Kopfform), som formade buteljhalsens ring eller mynning. I nästa ögonblick svängde ringformen framåt med den nu koniskt formade glasmassan, som stod "på huvudet" med ringen i ringformen och stannade över färdigöretformen, där det fortfarande glödande buteljämnet saktare tändes ut sig och sjönk ned. Därefter slöt sig formens båda halvskalformiga stälcyklindrar omkring buteljämnet, och en ny luftblåsningssarm sänkte sig in till buteljmynningen samt blåste in så mycket luft som erfordrades för att ge buteljen dess bestämda storlek. Därpå öppnade formen sig och buteljen föll ut på ett asbestunderlag och fördes med en tång till rännan, var den vandrade till kylugnen. Maskinen gjorde allt arbete automatiskt, endast flyttningen av buteljen till rännan gjordes ännu för hand, men det var meningen att anbringa en ränna intill maskinen, så att buteljen föll direkt ned i denna. Så skulle det bara behövas en man "anfångaren" för skötseln av maskinen.

På båda sidor om förformen löpte 2 rör, var kall luft leddes in genom en fläkt och ett zinkrör. Denna kallluft skulle i någon mån avkyla glasmassan, då den befann sig i förformen. Den sinnrika maskinen gjorde 1/3 litersflaskor, men kunde omställas för tillverkning av större buteljer. Kapaciteten kunde drivas upp till 3 buteljer per minut, eller för 9—10 timmars arbetsdag 1.400—1.600 1/3 litersflaskor, 1.000—1.300 1/2 liter, 1.000—1.100 2/3 liter och 900—1.000 literbuteljer. Maskinen motsvarade alltså ungefär 3 glasblåsares arbete. Meningen med maskinskaiffningen var inte att minska arbetsstyrkan, utan endast att öka tillverkningshastigheten. Ett ex. av denna lättskörta maskin var utställt på Baltiska utställningen i Malmö sommaren 1914. Den maskin som levererats till Arboga glasbruk, var den enda dittrills till Sverige sålda.⁵⁾

Monter med *Arboga-glas* i silversalen, *Arboga Museum*.
Foto: Reinhold Carlsson.

sortiment nämnt bl.a. ärtiksflaskor, 4-kantiga och äggformiga, små knattningar samt 5- och 10-liters damejeanner.⁴⁾

Hur mekaniseringen nådde Arboga glasbruk

Mekaniseringen inom emballageglastillverkningen tog sin början redan på 1890-talet, och i Frankrike uttogs patent på en buteljblåsningssmaskin 1894. I Sverige finns belägg för experiment med en slags halvautomatisk maskin vid

Marknader och konjunkturen under de två sista decennierna av verksamheten

För åren 1907—1912 tillåter källmaterialet en detaljerad analys av brukets marknader. Buteljeter och flaskor från Arboga såldes under dessa år till närmare 90 orter inom landet. Brukets största kund under samtliga ovan nämnda år var grosshandlaren Theodor Nygren, som hade nederlag i Gamla Stan i Stockholm. Hans andel i de från Arboga försålda kvantiteterna varierade under 1907—1912 mellan 33,6 och 41,5 %. En vikande andel av försäljningen bestod av ölfaskor, som sjönk från 22,5 % 1907 till endast 6,4 % år 1912 (jfr. tab. 2). Utom ölfaskor såldes cognacs- whisky- och punschlitter, portvins- rhenvins- och literbuteljeter, engelska sodafaskor, apollinaris, jakt- lemonad- och läskedrycksfaskor. Kundretsen bestod av apotek, bryggerier, läskedrycks- och vattenfabriker, karamell- och konfektfabriker, huvudsakligen i mellersta Sverige men även i de södra och norra delarna av landet. Större antal kunder fanns utom i Arboga, även i Eskilstuna, Filipstad, Hudiksvall, Norrköping, Uppsala, Västerås och Örebro.¹⁾

Den svenska marknaden förblev tillfredsställande under de första krigsåren. Orderna till Arboga fördelades av den år 1913 bildade sammanslutningen Buteljeterbrukets Försäljnings AB, som t.ex. för år 1915 tilldelade Arboga sammanlagt 412.500 st. $\frac{1}{3}$ liters ölfaskor, som således fortsatte att utgöra en mindre del av brukets tillverkning.²⁾ För sistnämnda år beräknades brukets försäljning till olika delar av landet uppgå till:

Län	1.000-tal st	vikt: ton
Stockholms	2.247	1.235
Jämtlands	291	160
Västmanlands	597	328
Sörmlands	55	30
Örebro	9	5
Västernorrlands	33	18
Upplands	6	3
Summa	3.238	1.779

Källa: Protokoll vid styrelsesammanträde med Buteljeterbrukets Försäljnings AB i Stockholm 14/4 1915. SGA.

Under år 1915 höjdes priserna vid ett par tillfällen. Från och med mitten av april ökade sålunda priserna på alla buteljeter med 10 % på grund av oerhört stregrade kolpriser, och i juli samma år höjdes grundpriset å bruna och mörkgröna portvins $\frac{1}{3}$ och $\frac{2}{3}$ liter med 5 kr pro mille samt å gröna vattenfaskor om 800 gram och alla slags giftfaskor med 10 kr pro mille.³⁾

Från och med våren 1917 blev den svenska marknaden mycket dålig. I oktober måste landets äldsta i drift varande buteljeterbruk, det vämrändska Lilje-

dal, läggas ned för alltid, och 3 av de övriga buteljeterbruk, bland dem Arboga, måste lägga på lager. Brukets omsättning minskade betydligt jämfört med 1916, men situationen hjälptes upp genom att man kunnat exportera 1 miljon flaskor till Norge.⁴⁾

På våren 1918 strandade underhandlingar om en sammanslagning mellan buteljeterbruk, bl.a. beroende på att Arboga begärde en uppskrivning av sina tillgångar med 50 %. Under en stor del av året noterade buteljeterbrukens fortfarande ringa eller nästan ingen efterfrågan på den svenska marknaden, där läget för Arboga ljusnade först fram emot jultiden.⁵⁾ Fram på högsommaren 1919 rådde en "enorm efterfrågan" inom landet, och den höll i sig under resten av året.⁶⁾ Såväl 1919 som framför allt 1920 blev mycket goda år för Arboga glasbruk. I detta sammanhang kan även nämnas att branschen genomgick en strukturrationalisering genom att ytterligare 2 bruk lades ned vid tiden omkring krigsslutet — nämligen Gävle och Västerrik.

Tabell 2. Leveranser från AB Arboga Glasbruk 1907—1912. 1.000-tal st.

År	Ölfaskor	Th. Nygren	Övriga kunder	Summa
1907	895,4	1.361,0	1.728,6	3.985
1908	907,6	1.346,8	1.753,6	4.008
1909	453,3	1.106,9	1.579,3	3.139,5
1910	364,5	1.401,7	1.389,2	3.155,4
1911	264,0	1.299,4	1.567,2	3.130,6
1912	204,0	1.301,5	1.692,9	3.198,4

Källa: "Leveranser 1907—1912" från AB Arboga Glasbruk. SGA

Tabell 3. Arboga glasbruk 1880—1923. Arbetarantal, tillverkning och tillverkningsvärdet

År	arbetare		tillverkning		värde tkr
	ö 18 år m	u 18 år kv	buteljeter och flaskor	vikt ton	
1880	25	—	23	—	55.0
1881	27	—	24	—	70.0
1882	27	—	24	—	82.5
1883	27	—	26	—	77.0
1884	27	—	26	—	82.5
1885	43	—	42	—	104.0
1886	31	—	24	—	63.4
1887	32	—	24	—	75.0

År	arbetare ö 18 år m kv	u 18 år m kv	sa	tillverkning buteljer och flaskor 1.000 tal st	vikt ton	värde tkr	bevilln. tax. inkomst tkr	antal dags- verken
1888	36	1	28	—	65	1700.0	83.0	—
1889	65	6	45	11	127	3225.0	161.0	—
1890	67	6	40	9	122	3484.0	169.8	—
1891	60	5	43	5	113	3909.9	187.6	—
1892	69	6	42	7	124	3780.0	189.6	—
1893	80	3	52	7	142	3501.7	182.1	—
1894	71	3	47	9	130	3788.0	195.7	—
1895	72	4	46	9	131	3905.6	204.5	—
1896	68	3	46	10	127	3655.0	210.0	—
1897	68	3	46	10	127	4176.1	1645.2	237.9
1898	68	3	51	5	127	4356.4	1821.2	238.4
1899	75	3	39	10	127	4200.0	1756.0	241.6
1900	75	3	39	10	127	4000.0	1672.0	229.4
1901	75	3	44	5	127	3942.0	1638.0	224.2
1902	75	3	44	5	127	3985.0	1569.0	199.2
1903	76	2	44	5	127	3600.0	1504.8	200.0
1904	77	1	45	4	127	3820.7	1600.0	210.0
1905	85	—	44	—	129	3801.3	1500.0	200.0
1906	76	2	46	—	124	3700.0	1550.0	210.0
1907	90	2	32	—	124	4023.1	1672.0	225.0
1908	78	—	49	—	127	3800.0	1588.0	214.0
1909	70	—	50	—	120	3210.3	208.7	—
1910	76	—	20	—	96	3300.0	1400.0	250.0
1911	89	—	10	—	99	3194.4	1590.3	255.6
1912	89	—	11	—	100	3363.1	1681.6	316.2
1913	91	—	10	—	101	3473.8	1736.9	338.0
1914	93	1	7	—	101	3202.9	1761.6	332.1
1915	100	1	—	—	101	3263.2	1631.6	367.0
1916	83	1	15	—	99	3349.9	1674.9	402.0
1917	91	—	11	—	102	3000.0	1500.0	492.8
1918	91	—	11	—	102	2873.7	1436.9	572.4
1919	111	—	10	—	121	3400.5	1700.2	1068.6
1920	121	—	5	—	126	4234.6	2117.3	1406.3
1921	109	—	8	—	117	3217.6	1608.8	880.9
1922	110	—	—	—	110	2746.2	1167.1	580.8
1923	110	—	—	—	110	3214.3	1607.1	708.3

Källa: Kommerskollegii arkiv. Avdelningen för näringsstatistik. Fabriker. Västmanlands län. R.A.

Tillverkn. 1000-tal st	Försäljn. 1000-tal st
1919	2573
1920	3926
1921	2767
1922	2246
1923	3152
1924	3154
1925	3530
1926	4073

Källa: Sammansällningar av Buteljglasbrukens Försäljnings AB, ÅGA, utom tillv. uppg. 1926, som är hämtad ur styrelseberättelsen för detta år i SGA. De av försäljningsbolaget uppgivna tillverkningskvantiteterna är som synes genomgående lägre än de till Kommerskollegium redovisade — sättskilt för år 1919 är skillnaden anmärkningsvärd.

Brukets personal

Rekryteringen av glasblåsare

Av tablan för perioden 1875—1893 framgår att glasblåsare vid starten kom från buteljbruken i Sigtuna och Årnäs. När driften efter en längre tids uppehåll återupptogs på sensommaren 1877 lyckades disponent Wihde införskaffa 3 glasblåsare från Norge och ytterligare 2 från bruket i Sigtuna, där driften vid denna tid låg nere. När driften vid Arboga för 3:je gången upptogs 1880 kom Sigtunas hyttmästare till Arboga, som då även mottog en glasblåsare från Wentzelholm och en från Årnäs samt en från Danmark. Under 80-talet skedde en relativt stor inflyttning från Finland (4 st), vidare från Laurvigs glasverk i Norge, England och Skottland. I början av 90-talet kom ytterligare några glasblåsare från Finland samt enstaka från Skottland, Surte och Wentzelholm. Förutom från omkring halvdussin svenska bruk skedde rekryteringen således från övriga Norden och Storbritannien. Utflyttningarna gick åt samma håll som inflyttningarna — bland utflyttningarna på 1890-talet märktes även det nygrundade buteljbruken i Gävle. Förutom svenska namn möter även flera representanter för kända tyska glasblåsarsläkter såsom Bertling, Göbel, Hirsch, Kaufelt, Creutzer, Noll, Schmidt, Tefke, Wentzel och Wolfbrandt.

En medlemslista i fackföreningen från början av 1900-talet (jfr. tabell 5) upptar 41 namn. Av dessa var 17 födda i Arboga, som alltså började få en egen arbetarstam. Övriga representerade bruk var Eda, Hammar, Kungälv, Liljedal, Rydefors, Surte, Sölje, Wentzelholm samt i Norge Flesland, Moss och Vallö.

Tabell 4. Glasblåsare vid Arboga Glasbruk 1875—1893 (1901)

Namn	födelse år ort	inflyttad år från	utflyttad år till	anm.
Andersson, Carl	1878 Arboga			i Gävle 1904—05
Abrahamsson, Frans Jacob	1864	1883 Joensu		
Abrahamsson, Johannes	1837	1883 Joensu	1886 Danmark	arbetat i Dragsfjärd
Abrahamsson, Carl Oskar	1862	1883 Joensu	1885 Danmark	
Adamsson, Sven Johan	1861 Lugnås	1883 Årnäs	1893 Gävle	
Andersson, Anders	1863 Laurvig	1885	1886 Norge	
Andersson, Frans Lazarus	1849 Stavnäs	1875 Liljedal		
Andersson, Johan	1837 Björsäter	1885 Surte		
		1889 Kungälv		
Berg, Gustaf Gotthard	1865 Skoga	1889 Östervik		†1895 16.12
Berg, Carl Emil	1875	1900	1901 Västervik	
Berg, Nils Andersson	1849 Köla	1885 Laurvig		
Bertling, Martin Julius	1858 Beitsfeld	1885 Laurvig	1886 Laurvig	
Bitter, Friedrich Wilh. Julius	1836 Zirke	1889 Danmark	1885 Danmark	vid bruket 1883
Bitter, Julius Theodor	1860 Hammar	1886 Danmark		vid bruket 1883
Creutzer, Johan Josef	1855 Bromö	1891 Leith		
Dahlquist, Frans Gustaf	1856 Lemnhult	1880 Årnäs	1882 Årnäs	{ i Arboga på 70-talet, hyttmästare 1881—1882
Engstrand, Arvid				
Engstrand, Frans S-son	1849	1882 Finland		arbetat vid Utra bruk
Engstrand, Johan August	1847 Hovmantorp	1884 Joensu		arbetat i Älghult 1876
Engstrand, Axel	1877 Finland			i Gävle 1901—
Eriksson, Frans Oskar	1865 Angered	1891 Surte		arbetat vid Sandö 1889
Eriksson, Edward			1901 Limhamn	
Fredriksson, Johan Aron	1852 Kosta	1889	1890 Älghult	arbetat vid 11 svenska bruk samt i Finland, Norge och ca 10 år i Glasgow
				i Arboga ca 1885
Gustafsson, Carl Johan	1868 Ed		1886 Skottland	
Göbel, Karl Axel	1866 Hammar	1888 Årnäs	1889 Surte	
Göbel, Karl Gustaf		1880 Årnäs		
Hesselgren, Gustaf	1857 Ed	1889 Leith	1891 Värml.	
Hirsch, Johan	1829 Stavnäs	1880 Sigtuna		hyttmästare 1883
Hjärpe, Fritiof Gustafsson	1869 Stavnäs			
Hjärpe, Karl Johan	1866 Stavnäs			
Holm, Fredrik Teodor	1862 Ed	1891 Skottland		
Hultin, Henrik Gustaf	1856 Högsby	1883 Lenhovda		arbetat vid Kylleskrufs glasbruk i Lenhovda.
Jansson, Johan Fredrik	1859 Värml.	1889 Danmark	1891 Öhr, Norge	
Johansson, Johan	1867 Ed		1890 Surte	
Jonsson, August Wilhelm		1890 Wentzelholm		arbetat vid Haga 1889
Jonsson, Samuel Ludvig	1865	1888 Årnäs	1889 Årnäs	
Kalling, Rudolf Emil Ivar	1858 Rumskulla	1885 Surte		var hyttmästare 1899—
Karlsson, Jan Magnus	1844 Stavnäs	1889 England		†1895 21.10
Karlsson, Johan Albert		1877 Hövik	1879 Kastrup	
Kaufelt, Hans Peter Emil	1860 Eda	1885 Wentzelholm	1876 Södertälje	
			1886 Hammar	
Kristoffersson, Martin Konrad	1862 Eidsvold	1885 Laurvig	1886 Hammar	
Landahl, Oskar	1846 Bromö		1886 Laurvig	
			1887 Norge	var åter i Arboga 1890
Larsson, Axel Reinhold		1888 Årnäs	1889 Årnäs	varit i USA 1887
Larm, Axel Herman	1855 Bromö	1877		arb. på Bromö t.o.m. 1871, sedan vid Surte.
Larm, Benjamin	1858 Torsö		1885 Bergen	vid bruket 1877
Larm, Josef	1858 Torsö		1885 Bergen	vid bruket 1877
Larsson, Carl	1852 Bromö	1881		vid Hammar 1878, Arboga 1881—83, Surte 1886
Lindberg, Johan Emanuel	1837 Kisa	1885	1887 Liverpool	
Lindstedt, Karl Johan Viktor			1901 Limhamn	
Magnusson, Carl	1852 Tegnaby	1877 Sigtuna		
Molinder, Karl Johan	1856 Stavnäs	1883 Ed	1891 Norge	
Moll, Aug. Henrik †1929	1838 Wentzelholm	1880	1887 Liverpool	vid Haga, Wentzelholm 1861, Bromö 1868, Norge 1876
				vid bruket 1883
Moll, Henrik Hjalmar †1924	1862			senare åter t. Arboga.
Nyqvist, Ernst August	1863 Nödinge	1892 Finland	1892 Finland	
Nyqvist, Carl Hjalmar	1865 Höganäs	1890 Mustasaari		
Oppered, Hans Christian	1848 Hurdal	1885 Laurvig	1885 Danmark	
		1890 Finland	1891 Öhr, Norge	

Namn	födelse		inflyttad		utflyttad		anm.
	år	ort	år	från	år	till	
Persson, Per Johan	1867	N. Råda	1889	Liljedal			varit i Laurvig 1884 började tidigt vid Arboga, 1913 t. Kungälv, senare Laurvig, Fles- land 1919—23 arbetat vid Hammar 1857, Bromö 1865, Finland 1867, åter Hammar, Årnäs 1872, Sund 1874 ombudsman, brandmästare i Arboga kort tid
Petersson, Johan	1858	Kråksmåla	1885	Nödinge			
Reis, Reinhold		Ed			Gävle		
Schmidt, Carl Fr. Aug.	1836	Limmared			1887		arbetat vid Hammar 1857, Bromö 1865, Finland 1867, åter Hammar, Årnäs 1872, Sund 1874 ombudsman, brandmästare i Arboga kort tid
Selander, Anders Gustaf	1875	Glava	1890				arbetat vid Laurvig o. Vallö i Norge omkr. 1890
Svensson, Gustaf Ivar	1840	Rumskulla	1886	Danmark	1893	Gävle	varit vid Moss i Norge, i Lim- hamn, i Gävle 1904—05
Svensson, Ivar	1877	Vallö, Norge					
Sätterlund, Johan Wilhelm	1870	Arboga					varit vid Hammar och Wentzel- holm 1876
Söderbom, Christian August	1837	Rumskulla	1881				
Sörensen, Carl Anton	1863	Laurvig	1885	Laurvig	1889	Danmark	varit vid Höganäs, Bromö, Surte, Sandvik o. Ålborg
Tefke, Johan Carl Friedrich	1839	Ostrowo	1889	Danmark			
Thorstensson, Melker W.	1852	Ed	1877	Sigtuna	1886	Steninge	arbetat i Skottland 4—5 år
Wentzel, Michael Hedorius	1843	Norge	1885	Danmark			
Wolfbrandt, Fredrik Ferdinand	1861	Hammar	1889	Skottland	1885	Danmark	varit vid Höganäs, Bromö, Surte, Sandvik o. Ålborg
Wolfbrandt, Christian Emil	1848	Forshem	1880	Danmark	1891	Liljedal	varit vid Moss i Norge, i Lim- hamn, i Gävle 1904—05
Wolfbrandt, Conrad Teodor	1861	Eda	1881	Fjäl	1883	Wentzelholm	varit vid Hammar och Wentzel- holm 1876
			1883	Wentzelholm	1884	Liljedal	varit vid Fjäl 1887

Källor: Arboga stadsförsamlings husförslängder 1872—1895 A 1:12, 14—16 bouppteckningar i Arboga stadsarkiv 1895—1897 F IV:48, ULA, anf. handlingar i Aug. Wihdes konkurs, Svea hovrätts arkiv, RA. Se även T. Fogelberg "Ur Gävle glasbruks historia 1893—1919" (Från Gästrik-land 1980, Gävle 1981, s. 64—65). Se även dens. A a Sigtuna glasbruk s. 76. Jfr även husförslängder för Nödinge 1885—1891 i GLA

Tabell 5. Medlemslista för Svenska Glasarbetareförbundets avdelning N:o 2 i Arboga 1903

Namn	födelse			län	börjat i yrket år	mottagit verkstad	glasbrukets namn	ingått i förbundet
	år	mån	dag ort					
Andersson, Arvid	1884	05	15 Arboga		1896	1901	Arboga	1902
" August	1859	03	12 Nässjö		1870	1874	Sund	1901
" Edvard	1876	12	31 Arboga		1890	1898	Arboga	1898
" Johan Gerhard	1876	09	16 "		1889	1899	"	1897
" Karl Erik	1866	08	25 "		1880	1882	"	1900
" Carl Johan	1855	12	23 Askersund		1866	1873	Hammar	1901
" Lars Johan	1875	02	18 Arboga		1887	1891	Arboga	1897
" Waldemar	1885	05	17 "			1903	"	1903
Berg, Karl Oskar	1882	04	21 Eda	Vrml	1896	1900	"	1901
" Nils	1849	01	07 "		1852	1867	Eda	1900
Blixt, Joseph Walfrid	1880	10	23 Arboga		1896	1901	Arboga	1901
" Otto Ringholt	1884	04	25 "		1896	1901	"	1901
Engstrand, Karl Ludvig	1880	07	02 Utra, Finl.		1892	1898	"	1898
Hagman, August	1875	01	08 Arboga		1888	1891	"	1897
Heffler, Frans Oskar	1871	04	22 Skedevis	Ögl	1884	1900	Moss, Norge	1901
Hjerpe, Frans Oskar	1866	09	26 Sölje	Vrml	1875	1882	Sölje	1898
Holm, Fredrik	1862	11	20 Liljedal	"	1872	1878	Liljedal	1901
Isaksson, Frans Oskar	1870	10	16 Rumskulla	Klm	1880	1892	Kungälv	1897
Johansson, Gottfrid	1864	07	27 Älghult	Kron	1873	1880	Rydefors	1901
Jonson, Albert	1876	01	05 Arboga		1887	1891	Arboga	1897
Jonsson, Gustaf Oskar	1882	11	05 "		1899	1900	"	1901
Karlson, Adolf Wiktor	1867	08	09 Hammar	Örebro	1882	1890	"	1899
" Johan Albin	1881	04	04 Arboga		1899	1900	"	1901
" Karl	1874	09	27 Örebro		1886	1891	Arboga	1897
Kreutzer, Joseph	1855	10	22 Bromö	Skarab.	1865	187(2)4	Falun	1898
Larsson, Johan Robert	1882	10	19 Arboga		1894	1900	Arboga	1901
Lindberg, Gottfrid	1874	03	29 Kråksmåla	Klm	1888	1891	"	1897
" Johan	1837	03	02 Wentzelh.	Klm	1846	1855	Wentzelholm	1900
Magnusson, Arvid	1867	02	26 Torsö	Skarab.		1885	Arboga	1898

Namn	födelse			län	börjat i yrket år	mottagit verkstad	glasbrukets namn	ingått i förbundet
	år	mån	dag ort					
Melqvist, Algot	1879	03	13 Surte	Älvsb.	1888	1896	Kungälv	1899
Noll, Hjalmar	1862	05	30 Wentzelh.	Klm	1872	1878	Wallö, Norge	1901
Norström, Carl	1877	01	04 Arboga		1890	1893	Arboga	1898
Nyqvist, Ernst	1863	02	13 Surte		1872	1891	"	1897
" Hjalmar	1865	08	21 Höganäs	Mlm	1874	1884	Surte	1897
Olsson, Oskar Emil	1883	10	30 Arboga		1896	1901	Arboga	1901
Pettersson, Erik	1885	02	15 "		1897	1901	"	1901
Reis, Axel	1868	06	16 Sölje	Vrml	1874	1884	Liljedal	1900
Risberg, Viktor Emanuel	1884	11	05 Arboga		1897	1901	Arboga	1901
Selander, Olof Johan	1868		Glava	Vrml	1884	1888	Liljedal	1900
Svensson, Frans Oskar	1882	04	24 Falköping		1898	1899	Flesland, Bergen	1901
" Herman	1857	02	18 Ärnäs	Skarab.	1873	1872	Liljedal	1898

Källa: ARA, Stockholm.

Anm. Följande felaktigheter har uppmärksamats på listan: Joseph Kreutzer uppges ha börjat i Falun 1872 — men detta bruk anlades först 1874. Herman Svensson uppges ha börjat i yrket 1873 och mottagit verkstad 1872. Förstnämnda årtal är förmodligen felskrivning för 1863. Det förekom vid denna tid att barnen fick börja i hyttan redan som 6—7-åringar. Alla på listan har dock inte börjat som barn i yrket — som synes var några 15 år eller äldre när de började i hyttan. — Uppgifterna om inträde i förbundet redan 1897 är inte heller korrekta, eftersom Sveriges Glasarbetareförbund bildades först i december 1898. Däremot hade Arbogaföreningen upptagits för tredje gången 1897. Jfr. Fogelberg, T., Fackföreningsrörelsens genombrottskede . . . Kronobergsboken 1973 s. 109.

Tabell 6. (Ur Arboga Tidning 1923)
Tisdag 24.7 taxeringen vid glasbruket: (för inkomståret 1922)

disponent Sven Westberg	13860	10290
disponent Georg Jonson	15070	12880
murare S. J. Adamsson	3820	3570
glasblåsare K. All. Andersson	2170	1730
" A. Vald.	2630	2150
" E. Sigfr.	2370	2050
" L. J.	2920	2530
hantlangare F. R.	1790	1600
grovarb. E. M.	2350	1950
glasblåsare J. G.	2510	2370
" K. Er	2510	1960
järnsvarvare K. J.	1840	1640
glasblåsare K. Edv.	2540	2160
" Harald L.	2380	1880
" K. Arvid	2510	2670
" V. Algot	1940	1720
" J. E. Askroth	2640	2320
" K. O. Berg	2490	2270
buteljsynare A. Blid	2010	1760
arbetaren J. O. D. Blid	1860	1590
glasblåsaren J. V. Blixt	2140	1860
buteljsynare R. S. V. Blid	2070	1800
hyttmästare A. G. Engstrand	6030	5500
glasblåsare Edvard Eriksson	1750	1450
" K. L. Engstrand	2600	2250
" K. Frigenius	2510	2310
smed. G. A. Gustafsson	2740	2420
hantlangaren Ax. A. Gustafsson	2700	2190
glasblåsaren V. G. Hagman	3050	2650
satskarlen A. V. Hagman	1760	1520
glasblåsaren K. A. Hagman	2420	2280
v. arb. G. H. Hagman (vannaarb.!)	2080	1710
gaseidaren K. Hansson	2680	2150
glasblåsaren F. O. Heffler	2360	2000
kontorist O. A. F. Heffler	2400	2130
glasblåsaren T. T. Holm	2180	1870
" T. S. L. Holm	1610	1320
" G. A. Hjerpe	2530	2120
" K. J.	2220	1820
" F. O. Isaksson	2440	2130
uppläggare K. O. Isacsson	2640	2170
arbetaren L. E. Johansson	1600	1490
buteljupplägaren K. V. Johansson	2130	1760
glasblåsaren L. S. Jonsson	2640	2210
" K. E. Karlsson	2540	2160
" J. A. Karlsson	2320	1970
" J. G. Kihl	2430	2030

Åke Risberg, stående, gick i lära på Arboga Glasbruk i fyra år på 1920-talet. John Blid var buteljy-
nare åren 1908-1927.

Foto: Reinhold Carlsson

"	J. J. Kreuzer	2090	1770
"	K. V. Kristiansson	2290	1860
hustru	"	4530	4290
glasblåsaren	K. J. G. Landén	2850	2780
"	Axel E. Larsson	2430	2020
"	J. R.	2530	2140
"	B. G. Lindberg	2140	1790
bureljupläggaren	K. J. V. Lindstedt	2500	2190
smältaren	K. O. K.	2120	2070
glasblåsaren	G. L. K. Lönn	2420	2100
gaseldaren	J. A. n Löv	2570	2130
glasblåsaren	A. Magnusson	2120	1880
"	J. F. Nilsson	2530	2010
kusken	E. V.	3260	2890
dagkarl	K. A. Nordström	1880	1730
förman	A. G. Norman	4140	3780
glasblåsaren	J. E.	2090	2090
måleriarb.	G. V.	2020	1780
glasblåsaren	E. A. Nykvist	2110	1700
"	E. Sigv.	2070	1670
"	K. O. G. Olsson	2700	2140
"	E. V. Pettersson	2540	2190
"	E. A. Svensson	2370	1990
arbetaren	E. A. Östling	2450	2240.
	Summa	199530	

Arbetskontrakt och löneavtal

Arbetskontrakt föreligger från slutet av 1870-talet. De skulle gälla 6 månader från den 1 juni 1877 med 3 månaders ömsesidig uppsägning. Om arbetaren visade bristande flit och duglighet upphörde kontraktet utan uppsägning och vederbörande måste då lämna sin bostad senast inom 14 dagar. Som bristande duglighet ansågs att blåsaren med biträde av en inbårare under 9 arbetstimmar inte hann tillverka minst 400 st. fullgoda engelska halvbuteljer skarpblåsta, och i 2-manskompani med 2 inbårare och 1 avskrängare 500 st d:o eller andra sorter i förhållande därefter. Vederpengar skulle utgå med 35 och 75 kr per år för ogifta resp. gifta glasblåsare. Om glasugnen var släckt mer än 2 månader om året, räknat från blåsningens början, skulle arbetarna få 30 kr i månaden i väntpengar. Vid driftinställelse genom brand eller annan olycka eller genom missgynnande konjunktur upphörde kontrakten efter 1 månads uppsägning. I så fall skulle arbetaren dock få inneha sin bostadslägenhet fritt under 3 månader från uppsägningens dagen.

och raster när som helst under skiftet. Blåsningen började i regel kl. 6 på måndagsmorgonen med första raster efter 3 1/2 timme och andra raster efter ytterligare 2 1/2 timmes arbete. Under den varma årstiden började man på arbetarnas begäran kl. 4 på måndagsmorgonen. Då smältningen och upparbetandet till färdigt glas tog mer än ett dygn, flyttades arbetets början dagligen fram en timme eller mer, så att om man började kl. 6 på måndagen, blev det kl. 7 på tisdagen o.s.v. under veckans alla dagar, varigenom tiderna för måltider och raster blev olika för varje dag. Dessutom kunde arbetarna vid behov hålla extra raster. Under söndagarna pågick endast smältningen.

De som var under 18 år uppgavs arbeta 8 timmar om dagen och hade 1 1/2 timmes raster per dygn. De som var över 18 år hade dels 48 timmars arbetsvecka med 1 1/2 timmes raster dels 66 timmars arbetsvecka (11 timmar per dag) och 2 timmars arbetsraster. För år 1890 uppgavs i medeltal följande arbetsförhållanden:

äldersgrupp	kontant	per vecka
—14 år	167:50	3:22
14—18 år män	250:—	4:81
14—18 år kv	167:50	3:22

Värdet av samtliga löneförhållanden för äldre arbetare:

lön i medeltal för hantlangare: män	400:—	7:69
kv	292:80	5:61
lägsta lön för yrkesskickliga arbetare	500:—	9:62
högsta " " "	800:—	15:38 ²

Strax efter sekelskiftet fick de svenska buteljlasbruken stark kännning av viktiga konjunkturner. Då driften vid Arboga återupptogs på nyåret 1904 efter juluppehållet tillämpades en ny lönetariff, som innebar ca 12 % lönesänkning jämfört med den gamla. Under detta år uppgavs endast en del av brukets blåsare ha avtal med arbetsgivaren och de övriga inget alls "så som det nu är, så kan de göra hur som helst med oss" rapporterade fackföreningens ordförande i december 1904. Vid månads-skiftet oktober—november hade disponenten sagt upp kontraktet med glasblåsarna. De gjorde upp förslag till prislista, som sändes till glasarbetarförbundets styrelse för justeringar. Sedan förbundsstyrelsen godkänt prislistan vägrade disponenten emellertid att godta den, och den måste återtas. Även om fackföreningen måste göra många eftergifter ville den ha ett ordentligt arbetsavtal med disponenten.³)

Genom medverkan av sitt förbund hade brukets grovarbetare på sommaren 1904 uppnått en fördelaktig lönerreglering. Smältarens lön höjdes från 37 till 40 kr per likvid (= 14 dagars period), antalet gascidare ökades från 2 till 3, upppläggarna fick på ökat från 28 kr till 33:60 per likvid, satskarlarna fick 100 kr i hyra per

Enligt kontrakten var buteljarbetarna skyldiga att börja och sluta arbetet vilken tid på dygnet som helst i förhållande till smältningens gång. Gemensamt med övriga blåsare skulle de tömma kylugnarna, lägga upp buteljerna ordentligt i magasinet och biträda vid ugnreparationer. Den som uteblev från arbetet av annan orsak än styrkt sjukdom eller särskilt erhållit tillstånd ålades 10 kr i skadeersättning för varje arbete som sålunda försummades. Varje månad skulle arbetarna sätta in 10 % av arbetsförhållanden i Arboga sparbank. Det sålunda tvångsparade beloppet fick inte lyftas utan medgivande av brukets ägare förr än vid flyttning och sedan vederbörlig "redogjort för sig".

Arbetaren tillförsäkrades fri bostad om 1 rum och kök samt uthus. Ogiftra blåsare skulle dock tills vidare bo tillsammans 2 i ett rum. Läkarvården var fri. Resekostnaden till Arboga ersattes med 20 kr för ogift blåsare och 40 kr för gift — beloppen utbetalades vid framkomsten.

Kontrakten upplyser om vilka slags buteljer som vid denna tid tillverkades vid bruket. I arbetslön för 102 st. fullgoda och välblåsta, i magasinet utan kross upplagda buteljer (anm. de 2 "överbutejerna" skulle bestrida magasinsskross) betalades:	kr/öre
engelska skarpblåsta	1:1 1:2
" " extra tjocka för porter	1:40 1:10
norska bier skarpblåsta	1:50 1:20
" " snodda	1:40 1:10
portvins skarpblåsta	1:50 1:20
" " snodda	1:50 1:25
sodavattenflaskor	1:75 1:45
" " skarpblåsta	1:50
mineralvattenflaskor snodda	1:25
" " skarpblåsta	1:50
punschbuteljer stämplade	1:25
franska snodda	2:50 2:—
	1:75 1:45 ¹)

För återstoden av 1800-talet har det inte lyckats att spåra några kontrakt eller avtalshandlingar. Med all sannolikhet har emellertid sådana existerat under denna tid. Upplysningar om arbetstider och löner föreligger i 1891 års arbetarskyddskommittés arkiv. Av till denna kommitté insända uppgifter från Arboga framgår bl.a. att 2 eldare, som underhöll ugnsgeneratorerna med bränsle, och 2 smältare, som reglerade ugnsvärmen under glasmassans smältning, arbetade 10 timmar per natt 7 nätter å rad. Nattarbetarna uppgavs ha tillfälle till måltider

100 st. blåsta flaskor år 1909:

	1/4	1/2	3/4
literflaskor	1:60	1:30	1:20
portvinsflaskor	1:35	1:10	1:05
ölflaskor	1:20	—:95	—:90
engelska	1:20	—:95	
pilsnerflaskor och porter		1:05	
rheniska	1:60	1:25	
transportflaskor	2500 gr	1200 gr	600 gr
luftflaskor	2:75	1:75	1:30
	1:35 (ej angiven rymd)		

Källa: Prislista gällande vid Arboga Glasbruk. Eskilstuna Tryckeri AB Folket. 1909. ARA

år, srenslagarna höjt från 2 kr till 2:50 per dag, smeden från 2:50 till 2:75, snickaren från 2 kr till 2:25 och maskinisten från 1:75 till 2 kr per dag. Bårarlönen steg från 30 kr till 32:50 per likvid, jämte 100 kr per år i hyra, dagsverkarnas lön steg från 22:50 till 27:50 per likvid. Gjuterihantlangarna fick 10 öre mer per dag, lossningsackorden steg från 50 till 60 öre per ton. Övertidsarbete betalades med 20, 25 resp. 30 öre per timme. Den nu antagna prislistan skulle gälla till 1 augusti 1905.⁴⁾

På sommaren 1906 begärde hantlangarna en mindre löneförhöjning. Då ingen överenskommelse kunde träffas lades tillverkningen ned, varigenom även glasblåsarna utestängdes. Tvisten löstes genom en kompromiss, som dock gav arbetarna avsevärda förbättringar. Driften återupptogs i början av augusti.⁵⁾

Till förbundskongressen 1905 hade Arbogaavdelningen lämnat en motion i lönefrågan. Man ansåg att de senaste årens lönesänkningar vid buteljglasbruken gav arbetarna full rätt att söka få en höjning till stånd. Men för att genomdriva detta fordrades en gemensam aktion från alla bruk, ty man kunde inte utträta något nämnvärt vid ett eller två bruk i taget. Övriga bruk, som betalade lägre löner, skulle föra en alltför stor konkurrens. Vid ett möte den 17 oktober 1906 tog man åter upp frågan om höjning av de dåliga arbetslönerna. De senaste årens stora konkurrens hade medfört det ena löneavdraget efter det andra från och med 1902. Medan lönerna ökats inom övriga industrier hade de minskats inom glasindustrin. Från Arboga ville man åter gå in för att begära förhöjning vid alla bruk samtidigt. Det blev arbetsgivarnas sak att öka försäljningspriset så att lönerna höjdes med 15 å 25 öre per 100 st., vilket motsvarade en höjning av buteljpriset med 1/4 öre stycket. Arbetarna vid samtliga buteljbruk måste gå med och kräva löneförhöjning. När arbetarna krävde höjda löner framhöll arbetsgivaren alltid att "om de begärde lika mycket på alla bruk, då ginge det att betala."

Även arbetarna vid de bruk där fackföreningar saknades borde delta i arbetet på höjning av lönerna. Arbetarna vid alla buteljglasbruk ombads nu att till en vid Arboga särskilt tillsatt kommitté senast den 20 november 1906 översända ett ex. av gällande kontrakt eller pristariff samt sina uttalanden i saken.⁶⁾

I april 1908 sade glasblåsarna vid bruket upp sitt avtal och begärde ungefär 30 % förhöjning, oaktat de uppgavs vara de bäst avlönade i landet inom sin bransch.⁷⁾

Efter stortrejken, som utbröt vid glasbruken den 4 augusti 1909 och berörde 120 personer, slutfördes förhandlingar inför statens förlikningsman med Arbeterförbunden och resulterade i ett 3-årigt avtal med i huvudsak samma lönevillkor och övriga bestämmelser som dittills gällande avtal.⁸⁾

Vid Arboga buteljglasbruk betalades glasblåsarna med följande arbetslöner per

I maj 1913 sade Svenska grov- och fabriksarbetareförbundet upp riksavtalet och yrkade separatavtal för bruken i Arboga och Gävle. Enligt arbetsgivarvidan var det tydligt att arbetsvidan ville spoliära det existerande samarbetet mellan glasbruken. Buteljglasbruksförbundet vägrade att gå med på separatavtal och kom således att i fortsättningen arbeta utan avtal. Försök från fackföreningen i Arboga att få underhandlingar till stånd med bruksledningen avvisades bestämt från buteljglasbruksförbundet och i juli 1913 var avtalsfrågan fortfarande olöst vid de båda bruken. Från arbetsgivarvidan kunde man inte förstå att Arboga och Gävle sagt upp avtalet, då arbetslönerna vid dessa bruk var 2 1/2 å 5 % högre än vid alla övriga buteljbruk och livsmedelspriserna i allmänhet uppgavs vara lika med vid de övriga bruken.⁹⁾

Det lyckades inte att få något nytt avtal med landets buteljglasarbetare till stånd 1913. Utom i Arboga och Gävle lämnade buteljarbetarna sin organisation. Arbetsgivarerna i Arboga och Gävle förband sig emellertid "att tillämpa det uppsagda avtalets bestämmelser samt vidare att genom förhöjningar å icke tariffdriva glassorter höja arbetarnas löner." Buteljarbetarna hade också lyckats genomdriva 8 timmars arbetsdag året runt (kl. 6—15) samt vidare i viss utsträckning betalning för arbete med odugligt glas.¹⁰⁾

Liksom småglasarbetarna hade buteljarbetarna i Sverige bildat en samorganisation som i sept. 1915 höll möte i Arboga med representanter från 7 bruk. P.g.a. frågan om tillfälligt spritförbud bemyndigades styrelsen att "hos vederbörande framhålla konsekvenserna av ett dylikt förbud för detta arbetsfack och de krav arbetarna inom buteljindustrin därvid måste uppställa."^{10b)}

Av en undersökning över glasblåsarnas förtjänster vid 10 av landets 11 buteljglasbruk år 1913 framgick att Arboga hade de högsta lönerna. Av brukets 44 glasblåsare kom 13 upp i minst 1400 kr kontant i årslön. Av de 10 i Sveriges förenade Buteljglasbruk ingående bruken kom Arboga på 5:e plats vad beträffar antalet glasblåsare.¹¹⁾

År 1916 var arbetarna organiserade vid buteljglasbruken i Arboga, Borensberg, Gävle, Kungälv, Surte, Sund och Västerwik. De beslöt därför att åter söka få ett avtal och främst en löneförhöjning "så mycket mera berättigad som arbetsgivarna genom att uppdriva försäljningspriset oerhört i höjden, skaffat sig en mycket stor sådan och även berättigad därför att arbetarna inom denna industri ligger 30 å 40 % under sina kamrater i Danmark och Norge." I arbetarnas avtalsförslag höjdes ackordspriset för Arboga och Gävle med i genomsnitt 15 % och för övriga bruk, som då låg 8 % under Arboga och Gävle, med 23 %. Men arbetsgivarna, i vilkas förhandlingsdelegation ledningarna satt för bruken i Hammar och Liljadal, där arbetarna var organiserade, gjorde inga medgivanden utöver 8 timmars arbetsdag, varför vidare underhandlingar förklarades lönlösa.¹²⁾

Arbetsinställelse befarades från 1 april 1916 om man inte kunde komma överens om ett nytt avtal. Underhandlingarna strandade, dels beroende på oenighet om avtalstiden, som arbetsgivarna ville ha 5-årig, dels beroende på lönefrågan, där de endast ville gå med på 5 % höjning. Sedan förlikningsmannen på regeringens uppmaning ingripit, träffades slutligen en överenskommelse den 11 april 1916 genom ömsesidiga eftergifter, och ett avtal upprättades, som skulle gälla till 1 juli 1919.¹³⁾

Om fackföreningsrörelsen vid bruket. Musikkåren.

Glasarbetarna i Arboga tillhörde fackföreningsrörelsens pionjärer. Söndagen den 4 maj 1890 bildade nämligen glasblåsarna här den första glasarbetarfackföreningen i Sverige. Man utsåg 5 personer att göra förslag till stadgar, men denna gång syns det hela ha stannat vid ansatser. Drygt 3 år senare — söndagen den 27 augusti 1893 återupplivades emellertid fackföreningen av 2 glasarbetare från Danmark, utsända av därvarande fackförenings förbundsstyrelse.¹⁾

Det kan i detta sammanhang nämnas att glasarbetarna i Arboga vid början av 90-talet även verkade inom andra föreningar i staden. På nyåret 1890 var sålunda glasblåsaren O. Landahl med i rösträttsföreningens interimstyrelse — denna förening hade omkring 100 medlemmar — och glasblåsaren J. Engstrand tillhörde samma år styrelsen för arbetaringsens sjuk- och begravningskassa.²⁾

Men inte heller den år 1893 grundade fackföreningen visade sig livskraftig. Först det tredje försöket att bilda fackförening, 1897, ledde till varaktigt resultat. Den nya föreningen, som började med 9 medlemmar (se tab.) ingick i december 1898 i det då bildade Svenska glasarbetarförbundet som avdelning nr 2 — efter Surte.³⁾ På 2½ år i det närmaste fördubblades medlemsantalet i avdelningen — från 20 i februari 1900 till 38 i juli 1902.⁴⁾ Två år senare — på hösten 1904 var drygt hälften av de 118 anställda arbetarna organiserade.

Arboga glasbruk den 30 september 1904
organiserade

glasblåsare	39	3
avskrängare	—	14
inbärarpojkar	—	36
gaseldare	3	
materialkarlar	3	
smeder	2	
smältare	1	
snickare	1	
uppläggare	4	
övriga arbetare	9	3
Summa	62	56

Desutom tillkom hyttmästaren och en förman.

Källa: Glasarbetarförbundet avd. 2 i Arboga kvartalsrapport 11 okt. 1904. ARA

Under åren 1901—1902 var Nils Molinder, som även varit ledamot av styrelsen för arbetarkommunen, avdelningens ordförande. Den 20 januari 1903 emigrerade Molinder till Amerika. Anledningen härtill uppgavs vara att arbetslönerna vid bruket på nyåret 1903 sänktes med omkring 12 %, medan livsmedelspriserna steg nästan dagligen. Den allmänt avhållne Molinder följdes till taget av nästan alla sina arbetskamrater och uppvaktsades vid avfärden av brukets musikkår.⁵⁾ Han efterträdde som ordförande av Karl Engstrand, som senare avancerade till ordförande i Glasarbetarförbundet. Sedan februari 1904 tillhörde han även styrelsen i Arboga arbetarkommun.⁶⁾ År 1904 blev Frans Heffler ordförande i avdelning 2 i Arboga.

Bland de frågor som behandlades vid mötena kan nämnas relationerna till glasarbetarförbundet och LO samt andra fackliga organisationer. Vid årsmötet i februari 1903 klandrades glasarbetarförbundets organisation och stadgar skarpt. Man behandlade också frågan om anslutning till arbetarkommunen i Arboga och dess närvarande ordförande uppmanade glasarbetarna att noga sätta sig in i den socialdemokratiska arbetarrörelsen.⁷⁾ Inträde i arbetarkommunen beviljades från den 1 augusti 1903. Karl Engstrand, nyvald ordförande i avdelning 2 av glasarbetarförbundet i Arboga, ansåg på våren 1903 att det lilla glasarbetarförbundet borde tillhöra LO "vore vi med där så tror jag våra hrr arbetsgivare ej kunde komma så långt med oss, då kunde vi bättre ta igen mot deras avdrag."⁸⁾ Vid glasarbetarförbundets 4:e kongress i Västerwik den 12—13 april 1903 representerades Arboga av Hjalmar Nykvist, som motionerade om förbundets anslutning till LO — i annat fall fruktade han "att Arboga avdelning skulle

kommitté, som lyckades genomdriva ungdomens fordringar. "De unga ha tydligen utsikter att bli goda fackföreningsmedlemmar med tiden, när de bli litet mera skolade."¹⁵⁾

Fackföreningen engagerade sig också i rekryteringsfrågorna. I samband med att dessa diskuterades vid glasarbetareförbundets 4:e kongress i Västerвик i april 1903 framhöll Arbogas representant, Hjalmar Nyqvist, att föreningen i Arboga aldrig uppsatt någon lärling under 16 år i verkstad, och ansåg att lärlingstiden började redan när pojkar började som uppstare. Man tog vid detta tillfälle också upp förslaget om platsansökning. I detta sammanhang omtalade Nyqvist att disponenten vid Arboga ville att fackföreningen skulle anskaffa och rekommendera arbetare, men likväl hade någon sökt direkt till kontoret först.

Vid denna kongress framlades bl.a. en motion om ej alla organiserade arbetare borde se till att de använde buretjer från bruk där arbetarna var organiserade. Härvid framhöll Nyqvist att han inte trodde att glasarbetareförbundets avdelningar kunde inverka på de övriga organisationerna så länge de inte tillhörde LO.¹⁶⁾

Fackföreningen anordnade vid flera tillfällen fester. En sådan hölls söndagen den 23 juni 1903 med standardinvinning i Hästhagen vid stadens norra utmark. Standaret av rött siden var förfärdigat av V. Lindblad i Örebro. Det var först med en buteljglasblåsares verktyg och Arboga stads vapen samt inskription "Förenade vi stå söndrade vi falla" och datum för fackföreningens bildande. Föreningens egen musikkår medverkade och föredrag hölls av måleriarbetareförbundets förtroendemann Ernst Söderberg, som med skärpa betonade organisationens nödvändighet i såväl fackligt som politiskt avseende.¹⁷⁾ Musikkåren medverkade vid flera evenemang. Så anordnade den t.ex. en septemberfördrag 1903 på Å Ringsborg. Utan ersättning offrade musikkåren mycket tid för de andra organisationerna i Arboga — vid en lockout hade den sålunda avbrutit biträtt vid varje demonstration. Man syns gärna ha hållit till vid Ringsborg. Där anordnades familjefest den 8 november 1903 med föredrag av glasblåsaren Anders Selander från Surte. Han påpekade "med skärpa nödvändigheten av en enhetlig sammanslutning bland arbetareklassen". Även vid detta tillfälle medverkade musikkåren, liksom vid grov- och fabriksarbetareförbundets avdelnings i Arboga agitationsmöte i Ringborgslokalen den 10 augusti 1904. På samma plats anordnade fackföreningen stor aftonunderhållning lördagen den 25 november 1906 till förmån för Svenska Glasarbetareförbundets agitationsfond.¹⁸⁾

På 1920-talet leddes musikkåren, som då hade 12 medlemmar, av Evald Johansson. Kåren gav konserter även utanför Arboga, som t.ex. i Björskogs och Götlunda kyrkor i Sickelsjö samt Å Röda kvarn i Kungsör. Brukets av personalen tydligen avhållne disponent, Georg Jonson, uppvaktsades vid flera tillfällen av musikkåren, som t.ex. vid makarna Jonsons silverbröllopsdag den 16 januari 1923 samt vid disponentens 50-årsdag i maj samma år.¹⁹⁾

falla." Nyqvist utsågs att förhandla med LO:s styrelse om inträde för enskild avdelning av glasarbetareförbundet. Glasblåsare Selander i Surte trodde "att som största delen av Arboga avdelning tillhör kommunen de skulle få kommunens rekommendation."⁹⁾

Vid glasarbetareförbundets 5:e kongress i Jönköping i april 1905 med deltagande av bl.a. Karl L. Engstrand från Arboga, beslöts med 19 röster mot 2 att flytta förbundsstyrelsen från Surte till Arboga. Förbundet var sedan den 1 oktober 1903 anslutet till LO.¹⁰⁾

Den 17 januari 1904 bildades en avdelning av grov- och fabriksarbetareförbundet i Arboga och fick vid starten 46 medlemmar. På sommaren samma år hade alla grovarebetare vid glasbruket gått in i nämnda avdelning. De hade lämnat en av förbundsstyrelsen godkänd prislista till disponenten, men han hade inlett underhandlingar med glasarbetarna därom.¹¹⁾

Vid ett möte i augusti 1904 beslöt avdelning 2 av glasarbetareförbundet i Arboga att teckna 2 andelar i Tryckeriföreningen Nerike i Örebro "vilket vittnar om att även Glasblåsarna sent omsider fått klart för sig vad betydelse den socialdemokratiska pressen har för den moderna arbetarrörelsen." I detta sammanhang kan även nämnas att fackföreningsordföranden på våren 1904 rapporterade att han sålt 36 ex. av ett agitationsblad.¹²⁾

En av föreningens huvuduppgifter var att få med glasarbetarna. Ökningen av antalet organiserade har berörts ovan. Ungdomarna var organiserade, men fick stöd av fackföreningen i sina lönekrav (jfr nedan). Under år 1904 konstaterades med beklagande att fackföreningen inte kunnat uträtta något nämnvärt och att 3 glasblåsare ännu ej insett nytan av organisationen och tycktes oemottagliga för alla förnuftskaäl. Som orsak för sin vägran angav de sina religiösa åsikter samt att fackföreningen var "orättvis".¹³⁾

Fackföreningen engagerade sig givetvis starkt i lönefrågorna. Så var t.ex. fallet på hösten 1903, då disponenten sökte kringgå gällande löneavtal genom att anställa s.k. 4-manslag i stället för de dåvarande 3-manslagen, varvid en arbetare, som vägrade att gå med härlpå, avskedades. Arbetarna ansåg att den nya arbetsfördelningen medförde väsentligt försämrade arbetsförhållanden. Både fackföreningen och förbundsstyrelsen ansåg att arbetaren handlat rätt. Den avskedade ansåg, att om man gav vika för disponentens mening, skulle det småningom bli 4-manslag över hela linjen, varigenom lönerna bleve betydligt reducerade. Sedan fackföreningen tillsatt en underhandlingskommitté, avgjordes frågan till arbetarnas fullständiga belåtenhet. Den avskedade återtog på de gamla villkoren, vilket togs som ett bevis för organisationens betydelse.¹⁴⁾

Den 30 mars 1904 begärde ca 45 ynglingar i åldern 14—19 år löneförhöjning från 83 öre till 1 kr för inbärare och från 1 kr till 1:25 för avskrängare. Då detta inte beviljades strejkade de följande dag. De unga var organiserade men sammanhållningen befanns "berömvärd". Fackföreningen tillsatte emellertid en

Noter

Årskriften till brukningsföreningen Etalbering, Årens utgåva

- 1) Jfr Fogelberg, Burellglasbruk etc.
- 2) Jfr Stornberg, RSG
- 3) AMA 1968, s. 53.
- 4) ANT 1874 2.6. Industriför. för.
- 5) Ibm. Arnans 1874 9.6.
- 6) Civilleg. s. konseljakt 1875 19.4. RA.
- 7) Jfr. ANT 1875 7.5 samt KBA för Västermanlands län 1876—1880. För. tackar även docent Carl-Axel Nilsson, län för meddelande här om.
- 8) ANT 1875 2.9.
- 9) Ibm 1876 6.6 resp. 1.
- 10) N. Aug. Wibbes konkursakt, Arboga stadsarkiv.
- 11) Konkursakter 1875—1877 F II 43—1877 ULA.
- 12) Handlanden Johan Edvard Friberg konkursakt 1878 med kontrakt dat. Stockholm 10.1.1877 SSA.
- 13) Jfr. bil. Bromma A 1:23 1859—60 under Sandviks glasbruk SSA.
- 14) N.A. Wibbe, Garvaregatan 12, Söblm 1882 8.2 till Edla glasbruk EGA FVA.
- 15) Jfr. bil. Hammar A 1:14 1866—1870 ULA.
- 16) Anf. konkursakt för handlanden J.E. Friberg SSA.
- 17) NAT 1877 27.2.
- 18) NAT 1877 31.8.
- 19) Ibm 1877 9.11 samt Post o. Inrikes Tidningar 1877 1.12.
- 20) Se Wibbes konkursakt i ULA.

Arboga glasbruk i Carl Richard Jonsons ägo 1878—1896 och Årskriften om företaget under dennes och ingenjör Gustaf Årskriften.

- 1) Se notering i AT 1896 9.10 samt RSG 1932.
- 2) NAT 1878 2.8.
- 3) Ibm 1878 9.8.
- 4) Ibm 1878 29.11.
- 5) Ibm 1880 5.3.
- 6) Jfr. Fogelberg, Burellglasbruk etc. — Disp. Wäng-dahl, Hammar, 1882 24.2. Oberg, Söblm HGA.
- 7) Disp. D. Danielsson, Arnans, 1885 17.2.1. W. Bergman, Söblm AGA. Se även AT 1883 31.8 om rivningen av bruket.
- 8) Uppgifterna om burellglasbruk hämtade ur kommerskollegi-fabrikstatistik RA.
- 9) Om Ljefdal jfr Fogelberg a s 94 f, 97 f samt dens. Surte glasbruk 100 år s. 24 f.
- 10) Disp. Danielsson, Arnans, 1888 20.7. Th. Njgren, Söblm 6.11. t. kommerskollegien Emil Ekman Assoc. borg. AGA.
- 11) Disp. Danielsson, Arnans 1889 5.4. t. Th. Njgren Söblm Ibm.
- 12) Dens. Arnans 1889 7.1. t. disp. Lovström Ljefdal Ibm.
- 13) Dens. Arnans 1889 19.11. t. brukspatron C.R. Jonson Arboga Ibm.
- 14) Dens. Arnans 1889 16.6. t. ingenjör Emil Boerbus, Söblm Ibm.
- 15) Dens. Arnans 1889 21.6. t. grosshandl. Th. Njgren, Söblm Ibm.
- 16) Dens. Arnans 1889 3.7. t. Emil Ekstrand, Norrköping, och 14.8. t. disp. Thorenstén, Ljefdal, Ibm.
- 17) Dens. Arnans 1889 19.12. t. Th. Njgren, Söblm, Ibm.
- 18) Dens. Arnans 1890 23.5. Ibm.
- 19) Dens. Arnans 1890 5.4. t. Johnsen & Jørgensen, London Ibm.
- 20) Dens. Arnans 1890 10.10. t. J. A. Bergman, Göteborg, Ibm.
- 21) Disp. Wängdahl, Hammar, 1890 7.10 och 16.4 samt 1891 15.4 t. dir. Oberg, Söblm HGA.
- 22) Disp. D. Danielsson, Arnans 1891 7.12. Fakturakopiebok AGA.
- 23) Dens. Arnans 1892 26.6. t. grosshandl. C.A. Berggren, Göteborg, 1892 27.10. t. disp. C.R. Jonson, Arboga AGA.
- 24) Dens. Arnans 1893 16.3. ang. sammanträdet i Göteborg, Ibm.

Källor tryckta:

- Glasbrukaren 1903.2, 1904.3
- Grovarbetaren 1916.2
- Kungl. Maj:s Befallningshufvudets arbetsberättelser Västermanlands län 1876—1880, 1881—1885
- Prislista gällande vid Arboga Glasbruk, Eskilstuna Tryckeri AB Folket, 1909 ARA.
- Protokoll för det vid Sveriges Glasbrukarbetsförbunds fjärde kongress i Västerås den 12 och 13 april 1903, Jönköping 1903.
- D. o. v. vid Sveriges Glasbrukarbetsförbunds femte kongress i Jönköping den 25 och 24 april 1905, Örebro 1905
- D. o. v. vid Sveriges Glasbrukarbetsförbunds extra kongress i Westra 3—4 juni 1906
- D. o. v. vid Sveriges Glasbrukarbetsförbunds extra kongress i Westra 31 mars och 1 april 1907
- Wendow Jarl. Svenska glasbruk 1355—1965 Vaxjö 1969

Tidningar

- Arboga Nya Tidning 1871—1876. (ANT)
- Dagens Nyheter 1877—
- Nya Arboga Tidning 1877—1882. (NAT)
- Arboga Tidning 1883—1886, 1890, 1893, 1896, 1915, 1916, 1923, 1927, 1965. (AT)
- Post- och Inrikes Tidningar 1877.
- Smålandets Folkblad 1904. (Smf)
- Nya Westerbörsen 1894. (NWBL)
- Örebro-Kuriren 1903, 1904. (OK)
- Ostergötlands Folkblad 1906. (OF)

Litteratur

- AB Surte-Ljefdahl 1761—1930. Göteborg 1930
- Fogelberg, Torbjörn. Burellglasbrukaren i Sverige. Lokalisering och struktur (Glasbrukens utskrift 1962 Växjö 1962)
- Fackföreningsrörelsens gemensamma sked och glasbrukens under perioden från och med omkring 1890 till och med år 1907. (Kronobergsboken 1973 Växjö 1973)
- AB Mellins glasbruk i Linnhamm 1899—1905 och dens efterträdare AB Malmö glasbruk 1916—1928 samt AB Termolit 1928—35. (Malmö föreningsförenings årskrift 1966) Malmö 1966
- Ljefdals glasbruk (Smaskrifter utgivna av Värmlandsmuseum 14.) Karlstad 1979
- Brandernas bruk — Sigtuna glasbruk 1874—1885/ Uppållar. Uppållars Föreningsförenings årsbok 1979 Motala 1979.
- Surte Glasbruk 100 år. Malmö 1962. AB Plåtenmanufaktur.
- Arnäs Bruk 1802—1960. Ett bidrag till Vänerregionens ekonomiska historia. Uppsala 1967
- Hembygdslitteraturen Arboga minne. Årskrift 1961. 1965, 1968. (AMA)

Källor otryckta:

- Arbetsutvärdering*: *Arboga* (ARA)
- Skivlever från Svenska Glasbrukarbetsförbundets avd 2 i Arboga 1900, 1902, 1904—05
- Rapporter 1904
- Rikardstener, Stockholm* (RA)
- Arbetsutvärderingskommittén 1884
- 1891. Års arbetsutvärderingskommittés arkiv.
- Kommerskollegi arkiv. Avdelningen för näringsstatistik
- Fabriker. Västermanlands län 1880—1923
- Kammararkivet. Inkomsttaxeringslängder för Arboga stad 1880—83, 1899, 1904
- Civildepartementets konseljakt 1875 19.4. (Arboga Glasbruk Arbetsförbundet)
- Hövdarens arkiv. Inkomna handlingar 1878 d. 9 maj 36
- Svenska handlar, förande tvista handlingar i glasbruksgatan 1878
- N. Aug. Wibbes vid rådsutskiftningen i Arboga anhängliga konkurs
- Landsarkivet i Göteborg (GLA)*
- Nödinge kyrkoarkiv. Husförhörlängder 1885—1894 (Surte glasbruk)
- Landsarkivet i Uppsala (ULA)*
- Arboga stadsförsamling. Husförhörlängder 1872—1895. A 1:12, 14, 15, 16.
- Arboga stadsarkiv. Bouppteckning 1807 efter disponenten Carl Richard Jonson. F IV 48. Konkursakter F II 43, 1877
- Hammar kyrkoarkiv. Husförhörlängd A 1:14 1866—1870 (Hammar glasbruk)
- Stockholms stadsarkiv (SSA)*
- Bromma kyrkoarkiv. Husförhörlängd 1859—1860 A. 1.23
- Konkursakter 1878:14 Handlanden Johan Edvard Friberg, och 1920.
- Arboga kommun. Mätningsskottet*
- Rättningar förande Arboga glasbruk 1874, 1881, 1914—1916 och 1920.
- Redaktör Kenneth Berg, Åringsås*
- Manuskript rörande Arboga glasbruk
- Smålandets museum, Växjö*.
- Strömberg, Edward. Forsök till register över svenska glasbruk 1932. (RSG).
- Hammar Glasbrukens arkiv (HGA)*
- Brevkopieböcker 1882, 1890—92, 1893—95, 1900—1902, 1904
- Ankomna brev 1901
- Surte glasbrukens arkiv (SGA)*
- Kungälv glasbruk: brevkopieböcker 1901—02, 1904, 1906—08 protokoll med bilagor 1902, 1905, 1907.
- AB Arboga Glasbrukets styrelse- och bolagsstämmoprotokoll med bilagor 1908—1928.
- AB Surte Glasbruk. Kopiebok n:o 1. Privat för affären 1906 12.7—1919 9.8.
- Sveriges Burellglasbrukets Förbund. Kopiebok 1907 29.11—1910 5.9, 1910 8.9—1914 12.1.
- Sveriges Förenade Burellglasbruk. Protokoll 1909—1911
- Arnäs Bruks arkiv (ÅGA)*
- Brevkopieböcker 1885, 1888—90, 1892—93, 1895, 1899.
- Fakturakopiebok 1891.
- Burellglasbrukens försäljnings AB. Sammansällningar 1919—1923.
- Specifikationer å försälda antal buretter från Sveriges Förenade Burellglasbruk 1911—1916.
- Förenings Värmlandsskrifter, Karlstad (FVA)*
- Eda Glasbrukets arkiv (EGA). Ankomna skrivelser 1882.
- Glava Glasbrukets arkiv (GGA). Ankomna skrivelser 1926.

Noter

- 25) Dens. Arnans 1893 22.10. t. kommerskollegien Emil Ekman, Göteborg Ibm.
- 26) Disp. Wängdahl, Hammar, 1894 27.1. t. Oberg, Söblm HGA.
- 27) Dens. 1895 26.2. t. dens. Ibm.
- 28) Disp. Danielsson, Arnans 1895 31.8. t. disp. C.R. Jonson, Arboga ÅGA.
- 29) Se notering i AT 1896 9.10 samt referat av postfästningen 16.10. jfr även bouppteckning 1897:1 vid F IV 48 i Arboga stadsarkiv i ULA.
- Arboga Glasbruk C.R. Jonsons utvärdering 1896, 1908*
- 1) Disp. Gothard Danielsson, Arnans 1899 1.6. ÅGA.
- 2) Disp. Oskar Kihlström, Kungälv 1901 1.11.1. A. Thiven Lönköping, och 1901 2.12.1. Chr. Pettersson Ystad SGA.
- 3) Dens. Kungälv 1902 12.11. t. brukspatron Axel Lagerholm, Västerås, 1902 28.2. t. Carlsson W. Edsén, Söblm, och 1902 12.5. t. J.L. Roman, Karlstad
- 4) Jfr. Fogelberg, AB Mellins glasbruk etc. Malmö 1906
- 5) Jfr. dens. burellglasbrukaren i Sverige GLT 1962 s. 74 ff.
- 6) Jfr. Kommerskollegi-fabrikstatistik, RA, samt Kungälv Glasbrukets styrelseberättelse för år 1905 SGA.
- 7) Disp. Kihlström, Kungälv 1904 3.12.1. B.J. Lundquist, Örebro SGA.
- 8) Se Kungälv bil. t. prot. 1907 28.5 med berättelse för år 1906 SGA. Jfr även AB Surte-Ljefdahl 1761—1930 s. 31
- 9) Disp. Kihlström, Kungälv 1907 13.8. t. C.L. Berggren, Groteberg, styrelseberättelse för Kungälv 1907. Disp. R. Söderholm 1900 27.8. Hugo Mattsson, Skeppshöjd 4, Söblm — Kopiebok n:o 1. Privat för affären 1906 12. — 1919 9.8. SGA.
- 10) Dir. R. Söderholm, Surte, 1907 15.6. t. disp. Gustaf Hansson, Arboga, 1907 11.10. t. Johnsen & Jørgensen, London — Brevkopiebok n:o 1. AB Surte-Ljefdahl 1907—1911 SGA.
- AB Arboga Glasbruk 1908—1928*
- 1) Disp. Kihlström, Kungälv 1908 12.5.1. t. Bergrgren Göteborg SGA.
- 2) Uppgifterna hämtade ur framlidne disponenten Jarl Wendows samling av registreringsbevis för glasbrukaktiebolag 1897—1964 s. 54 f. Jfr även Wendow a Svenska glasbruk s. 106 f.
- 3) Genom förmedling av stadsarkitekt Eriksson, Arboga, har koppar av berörda handlingar med tillhörande tecken utgävt till mitt författande.
- 4) AB Arboga Glasbruk. Styrelseprot. 1921 13.1.8.3. SGA.
- 5) Sveriges Förenade Burellglasbruk. Protokoll 1909 16.1 D. o. 1907 23.10.82. 10.11. namnbeskrivning från Arnans att det kunde leverera buretter tillgängliga en någon annan glasbruk inom landet prot. 1910 31.1.82. 13.16.7.8. 5. Ibm.
- 6) Jfr. Prot. vid smrt i Göteborg den 18 och 19 mars 1915 med kommitté för gemensam försäljning för Sveriges förenade burellglasbruk, bil. till prot. vid extra bol. st. i Burellglasbrukens försäljning AB i Marstrand 24.7.1914 (torsd. 1914 1.1—30.6) Kopra ÅGA.
- 7) Ur styrelseberättelse för åren 1916 och 1917 SGA.
- 8) Prot. vid smrt. med Sveriges Förenade Burellglasbruk i Söblm 12.10.1915 883—4 (smnd) Disp. Jonssons rapport dat. Arboga 15.9.1915 med sam bilaga till 8.4.1. prot. vid smrt styrelsen för burellglasbrukens försäljning AB i Söblm 12.10.1915. Koppar i ÅGA.
- 9) Jfr. prot. vid extra bolagsstämman AB Arboga Glasbruk i Söblm 7.9.1927 37. SGA, samt berg a a.
- 10) Enar Weinberg, Arboga 1926 5. t. husden Thorenstén W. Glava glasbruk GGA.
- 11) Senast anf. prot. 37. SGA.
- 12) Jfr. AT 1927 14.9, 19.9, 30.9, 3.10
- 13) Ibm 1927 10.10, 17.10, 2.11, 4.11. utvärdering AB Arboga Glasbruk. Styrelsebol. s. bol. a prot. med bilagor har skr. i ord. bol. a från Ragnar Söderholm, där Söblm 27. jan. 1928, styrelsen förvaltn. ber. för 1928, där Arboga 1. jan. 1929 SGA. Jfr även Gumilla Senoats art. om Arboga glasbruk i AT 1963 21.7. och 26.

Bruket's tillverkningar 1877—1927

- 1) Anf. konkursakt i Arboga stadsarkiv, ULA Konkursakter 1875—77 F II 43
- 2) Jfr Ad. Wängdahl, Hammar, 1892 10 2 t. Öberg, Sthlm. disp. Falk, Hammar, 1904 22.12 t. Rudolf Ehrnst, Sthlm HGA.
- 3) Kopior av specifikationer å försälda antal buteljer från Sveriges förenade Buteljglasbruk 1911—1916. ÅGA.
- 4) Berg. a.a. Se även RSG och Carlsson, Jonas "Minne av en epok" i AMA 1965 s 55.

Hur mekaniseringen nådde Arboga glasbruk

- 1) NWBL 1894 26.7. Olsson, Lars a a. s. 131 Se även AB Surte-Liljedahl a.a. s. 24
- 2) AT 1915 16.2.

Marknader och konjunkturer under de två sista decennierna av verksamheten.

- 1) Jfr. vol "Leveranser 1907—1912" från AB Arboga Glasbruk. SGA.
- 2) Jfr. prot. vid styrelsesmtr m. Buteljglasbrukens Försäljn AB 1914 8.10 §5 och 1915 23.7. SGA.
- 3) Prot. vid extra smtr med d:o i Sthlm 1915 24.4 § 5, prot. vid styrelsesmtr med d:o i Marstrand 1915 23.7. SGA.
- 4) R. Söderhielm (R S-m) 1917 24.4, 6.10. Brevkopb. SGA. samt styrelseber. för AB Arboga Glasbruk för år 1917 Ibm.
- 5) R S-m 1918 6.5, 15.8, 7.11, 10.12. Brevkopb. SGA.
- 6) Jfr dens. 1919 12.7, 22.10, 19.11. Ibm.

*Bruket's personal**Arbetskontrakt och löneavtal.*

- 1) Kontrakten ingår i N. Aug. Wihdes anf. konkursakt i Arboga stadsarkiv i ULA.
- 2) Disponent C.R. Jonson, Arboga 19 6 1891. 1891 års arbetarskyddskommittés arkiv. RA
- 3) Fr. Heffler, Arboga 1904 7.12 o. 21 12 t. Johan Jensen, Surte. Skrivelser fr. avd i Arboga Se även tablå över 1904 års verksamhet. ARA
- 4) SMF 1904 1 8
- 5) ÖF 1906 8 8 Lockout vid glasbruk
- 6) Prot. vid Sveriges Glasarb.förb:s femte kongress 1905 Örebro 1905. S. 23 motion 24 från avd. 2 (Arboga): "Till Buteljglasblåsare landet runt" tr. Eskilstuna 1906. ARA.
- 7) Ragnar Söderhielm, Surte 1908 10.4 t. Jörgensen, London. Brevkopb. SGA.
- 8) Dens. 1909 13.8 t. SAF, 6.10 t. Kungälv's glasbruk. Sveriges buteljglasbruks Förbund kopiebok 1907—1910. SGA.
- 9) R S-m, Surte 1913 13.5 t. Arboga glasbruk, 17.7, 18 7 till SAF. Sveriges Buteljglasbruks Förbund Kopiebok 1910—1914. SGA.
- 10) Se Grovarbetaren 1916: 2 s. 24 f.
- 10a) AT 1915 7.9
- 11) Tablå öfver glasblåsarnes förtjenster vid Sverges buteljglasbruk år 1913. Kopia. SGA.
- 12) Grovarbetaren 1916: 2 s. 24 f.
- 13) AT 1916 24.3, 4.4, 14.4.

Om fackföreningsrörelsen vid bruket Musikkären

- 1) AT 1890 9 5, 1893 29 8
- 2) Ibm 1890 24 1, 31 1
- 3) Jfr Fogelberg, T. Fackföreningsrörelsens genombrots-skede etc. a.a. s. 128
- 4) Hjalmar Nykvist, Arboga 1900 15 2, 1902 28 7 t. Alfred Bergström, Surte. ARA
- 5) ÖK 1903 22 1. Hedrad fackföreningsordförande
- 6) Ibm 1903 31 1, 1904 4 2 Arboga arbetarekommun har haft årsmöte.
- 7) Ibm 1903 10 2 Glasblåsarefackföreningen hade årsmöte Se Frans Heffler, Arboga 1904 26.5 t. Alfred Bergström, Surte ARA
- 8) Carl Engstrand, Arboga 1903 31.3 t. dens ARA
- 9) Prot. vid Sveriges Glasarbetareförbunds fjärde kongress i Västervik, 12—13 april 1903 s. 13.
- 10) D:o vid Glasarbetareförbundets 5:e kongress 1905 s 10—12.
- 11) ÖK 1904 19.1: 18.8 meddelande fr. grov- och fabriksarb.förb:s agitator ang. Arboga glasbruk.
- 12) Se Glasarbetaren 1904 nr 3 med cit. ur Socialdemokraten om Arboga glasbruk. — Frans Heffler, Arboga 1904 26.5 t. Alfred Bergström, Surte. ARA.
- 13) Glasarbetaren 1904 nr 4.
- 14) D:o 1903:2, samt ÖK 1903 27 10, 29.10 Organisationen's betydelse.
- 15) ÖK 1904 2.4 Ynglingarne segrade.
- 16) Prot. vid glasarb.förb:s 4:e kongress. 1903. Se motion 18 fr. avd 9.10 och motion 21 från avd. 5 samt diskussionerna med anl därav
- 17) Se härom art i ÖK 1903 2 7 sign C.E
- 18) Ibm 1903 17.9, 10 11 trevlig familjefest å Rungsborg, 1904 13 8 vällyckat agitationsmöte Se även Affisch Tryckeriföreningen Nerikes Tryckeri. Örebro 1906 ARA (om novemberfesten)
- 19) AT 1923 5 1, 19.1, 4 5

*****

Annons

My name is Libor Foldyna and I am a collector of beer labels from the Czech Republic. I collect beer labels from my country and mainly from Sweden, Danmark, Finland and Norway. I would like to correspond with a collector from Scandinavia. I offer a honorable exchange.

*My address : Libor Foldyna
Bohumínská 53
SLEZSKÁ OSTRAVA
710 00
CZECH REPUBLIC*

SVENSKA DAGBLADET Söndagen den 23 november 1997

E1

Ölet i glaset kan vara gammalt

Iår kommer försäljningen av starköl i Sverige att bli den högsta hittills under 90-talet - på grund av skatteändringar och trots ökad egenimport, främst från Danmark.

Men vad är det egentligen vi dricker alltmer av? Öl ja visst, men följande får konsumenten inte veta:

- ▶ Hur gammalt ölet är.
- ▶ Vad det exakt innehåller.
- ▶ Var vissa mer lokala öl är bryggda.

Rätt basal information kan tyckas, men den saknas i regel helt på etiketterna. Öl är och har alltid varit en anonym produkt.

När vi exempelvis köper bröd tar vi för självklart att bakningsdatumet är angivet. Men när det gäller öl räcker det med ett bäst före-datum och ibland finns inte ens det.

- Ölindustrin borde snarast ta ett initiativ för konsumenternas bästa. Som det är nu kan ett öls bästföre-datum stämplas fram flera år utan att någon kan kolla hur gammalt innehållet är, säger ölexperten Eric Källgren.

Mörkt öl håller längre

All öl är egentligen färskvara, även om lagringstiderna varierar kraftigt från brygd till brygd. En måttstock är dock att ljusa lageröl inte bör vara äldre än tre till fyra månader, maximalt ett halvår. Sedan ökar, enkelt uttryckt, hållbarheten med högre alkoholhalt och med mängden levande jästpartiklar i flaskan.

Det är därför som exempelvis belgiska ofiltrerade öl-sorter har ett betydligt längre datum, de kan lagras i flera år utan att bli dåliga. Även mörka öl tål längre lagring.

Nu blir man oftast inte sjuk av att dricka ett gammalt öl, men det smakar inte bra. När ölet börjar bli alltför ålderstiget påbörjas en process i

flaskan som bryter ner ölet. Proteinämnen flockar sig och fälls ut, vilket gör att ölet blir mer eller mindre grumligt.

- Att datera fram ölet är ju ett sätt för bryggerierna att minska svinnet, menar Eric Källgren.

Rena lotteriet

Han får medhåll av Jan Thagesson, vice vd och marknadschef på Systembolaget.

- Ölet verkar hålla sig allt längre om man får tro datumstämplingen. Man kan ju misstänka att det ligger företagsekonomiska förklaringar bakom detta.

Men Jan Thagesson menar att Systembolaget inte kan göra något åt hållbarhetslotteriet. Enligt gällande lagstiftning behöver inte producenterna ange något tillverkningsdatum.

- Fast jag kan ju hålla med om att den informationen skulle vara bra ur konsumentens synvinkel, säger Thagesson.

När det gäller opastöriserade öl och färsköl är bilden dock en annan. Här anges oftast tappningsdatum, föga överraskande kanske eftersom hela produktionsidén bygger på denna uppgift.

Ring och byt

Munkbo Ångbryggeri i Smedjebacken, före detta Risingsbo, har sedan en tid infört både tappnings- och bästföredatum på sina opastöriserade produkter.

Konsumenten får veta att bryggeriets mellanöl har en lagringstid på max tre månader. Och nu lovar företagets vd, Glenn Tammemägi, att byta ut öl som sålts med kort datum.

- Det är bara att ringa och uppge vilket bolag man köpt ölet på så skall vi se till att kunden får nya, fräscha flaskor, försäkrar Tammemägi.

Att ölkonsumenterna allt-

mer intresserar sig för vad som finns i flaskor och burkar kan såväl Systembolagspersonal som tillverkare intyga. Enligt Marie Hallberg på Gamla Stans Bryggeri i Stockholm får bryggeriet allt oftare förfrågningar från allmänheten.

Men i likhet med övriga bryggerier anger inte heller de som framställer färskprodukter vad ölet egentligen innehåller.

Kunden upplyses bara i svepande formuleringar om "utvalda maltsorter" och "den bästa humlen". Inte ett knyst om vilket sorts korn, vilken humle, var vattnet kommer ifrån, vilka tillsatser eller vilka andra ingredienser som de facto använts.

Det borde kunna anges utan att de gamla fina recepten avslöjas.

"Falska" lokalbryggare

- Det är väl bara en tidsfråga innan det blir ett krav på att redovisa vad ölet innehåller, säger Marie Hallbergs smula självkritiskt.

Kanske kunde då också kravspecifikationen omfatta uppgift om var ölet faktiskt är bryggt. I dag finns en hel rad mindre öl, som marknadsförs under lokala varunamn, men där inte ett bryggeri finns på socknars avstånd. Åres lokalöl Hummelöl har exempelvis genom åren bryggts på Spendrups, Banco, Abro och Kopparberg.

- Här kunde vi kanske bli lite bättre på att upplysa folk. I presentationerna i Varunytt kan vi naturligtvis berätta var ölet är bryggt. Jag ska ta mig en funderare, lovar Jan Thagesson på Systembolaget.

Upplysningens tid verkar sålunda nära.

Om några år är måhända ölälskarnas ofrivilliga blindtester ett minne blott.

BJÖRN HYGSTEDT

Julstarkölen 1997

(Svenska Dagbladet 1997-12-14)

Barr och beska balanserar julematen

Märke	Styrka	Pris (proc)	Omdömen
 Källefall Julöl*	5,3	18:50/50 cl	Julebeskt, friskt, utsökt balans med kaffeton
 Gamlestadens Julöl*	5,0	17:30/50 cl	Fruktigt, aning tallbarr, fräscht, lättdrucket
 Norrlands Jul	5,3	13:40/50 cl	Markerad kola, balanserad sötma, lite platt
 Young's Winter Ale	5	14:50/33 cl	Rårostad, mjuk beska, sträng av lakrits
Samuel Adams Winter Lager	6,5	16:50/33 cl	Mäktigt fylligt, len tungvidare, god sötma
Falcons Julmumma	5,2	16:00/50 cl	Mormorsmumligt, mycket sött, dominant
Åbro Julbock	6,8	10:50/33 cl	Intetsägande, fruktigt, lätt instängd doft
Zeunerts Julöl	5,1	15:80/50 cl	Bra humlesmak, ojulgigt, syrligt, bränd beska
La Chouffe	8	49:40/75 cl	Sötvete, diskret, belevat, tydlig aprikos
Grebbe stad Jul-öl	5,1	16:80/50 cl	Runt, lent, lite klen till jul, lättbeskt
Pripps Julöl	5	10:20/33 cl	Flyktigt maltigt, svag lakrits, torrt
Munkbo Julöl	5,2	15:80/50 cl	Kryddigt, lite surt, aningen fadd beska
Hallsta Julbock	6,8	10:80/33 cl	Russin, maltigt, saknar djup, vörtsmak
Gellivare Julöl	5	17:00/50 cl	Svagt rostat, kort med vass syra, torr beska
Kopparbergs Julöl	7,5	12:00/33 cl	Tung sötma, karamelligt, syrlig efterbeska
 Anchor Christmas Ale	5,5	21:60/35,5 cl	Barrigt, tjärat, julens alla kryddor
Wisby Julbrygd*	6,0	15:80/50 cl	Instängd pappsmak, sojasälta, tallbarr
Super Noël Abbaye d'Aulne	9	19:40/25 cl	Balanserat kryddigt, nejlika, hostmedicin
Three Hearts Julöl	5,3	13:80/50 cl	Is-te, bittersötma, krämigt, fin beska
Ahle Julöl*	5,0	18:10/50 cl	Kombiöl, murrigt, svag beska, kryddigt
Gefle Borg Julöl	5	14:50/50 cl	Bitter sötma, rostat, tungt, viss balans
Kopparbergs Julöl	5	12:90/50 cl	Anonymt, uppfriskande, sursött, liten beska
Pripps Julöl	7	16:20/50 cl	Krävande, för sött, runt, neutralt
Falcon Julbrygd	5,2	10:20/33 cl	Mjukt rostat, bittermandel, påträngande sött
Gamla Stans Julfärsköl	5	13:50/50 cl	Överdriven koladoft, smakrikt, sprucket
La Binchoise Spéciale Noël	9	51:50/75 cl	Mandelmasseöl, aprikos i spritinläggning
Hallsta Julöl	5	13:80/50 cl	Doftar kåda, touch av cognac, blaskig beska
Jämtlands Julöl	6,5	17:60/50 cl	Julbordsknockout, tydlig humleton, mäktigt
Ysta Julöl*	5	58:50/100 cl	Sött, bränt, smörkola, mjuk stout, lite surt
Spendrups Julbock	7	15:80/50 cl	I stället för julbord, starkt spritigt
Åbro Julöl	5,2	9:50/33 cl	Pepparkakigt, sött, svag beska, juligt
 Three Hearts Julöl	7,5	10:50/33 cl	Obalanserat surt, hårdrostat, bra eftersmak
 King & Barnes Christmas Ale	8	17:60/33 cl	Påklitrad sötma, bra kropp, spritigt
Pripps Midvinterbrygd	5	15:30/50 cl	Chokladöl, överkryddat, nejlika
Spendrups Julöl	5,3	9:80/33 cl	Jästigt, bittert, kort i smaken, dammigt
Kungsholmens Tomtefars Julöl*	5	12:60/33 cl	Ultrabeskt, sur pommerans, kryddpeppar
Falcon Xmas	7	16:80/50 cl	Sherryskadat, vacker färg, blaskigt
Sofiero Julöl	6,9	18:80/50 cl	Kort smak, sträng av sirap, lättsockrat
Hancock Christmas	6,4	16:30/33 cl	Omfattande lager, sötrejäl, tråkig julfärg
Vintage Christmas Ale	6,7	28:70/50 cl	Smält citrongodis, alltför besk
 Hancock Julebryg	9,7	22:70/33 cl	Vodkalager, doft av majs, vadå jul?
 Samichlaus Bier	14	27:20/25 cl	Russin i koncentrat, alkoholskadat

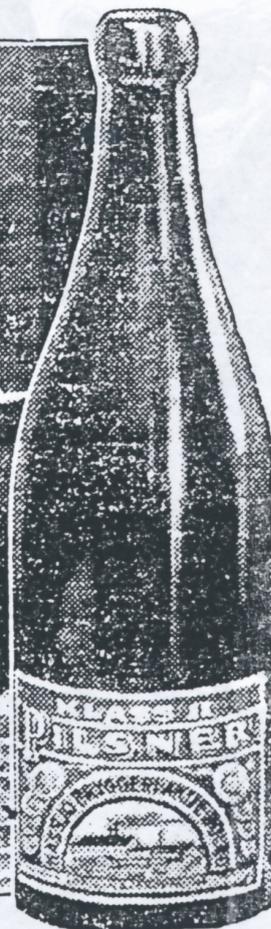
*Tillhör beställnings Sortimentet

"Nässjös" märke är de märkligaste

jag smakat i hela mitt liv

säger
Thor Modéen
om vår pilsner. Det
märks både på smaken
och bornyren att
den är högsta klass.

NÄSSJÖ

PILSNER KL. II
den bästa

BRYGGERI A.-B. Tel. 11.

JULDRICKAT

hör samman med julen

och får naturligtvis inte fattas på julbordet. Vi ha även alla slag av läskedrycker.

RING 53 OCH BESTÄLL

Lamhults Bryggeri

Kupongfrit

Äkta och gott

Juldricka

som vanligt får Ni från

Ebbebo Bryggeri

Försäljer även Nässjö-
Bryggeriets tillverkningar
av

LÄSKEDRYCKER,

VICHYVATTEN

och

MÅLDRYCKER.

RING 367

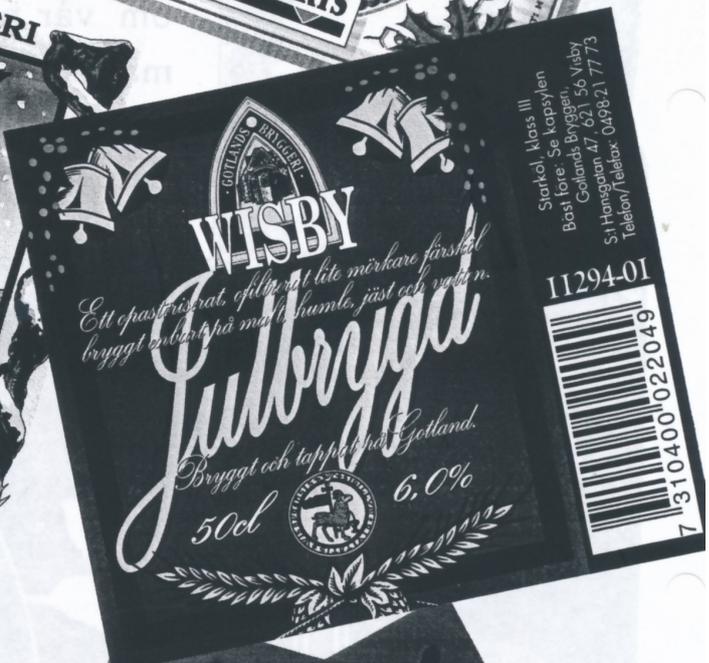
SPECIAL

Ett mörkt och mustigt öl bryggt enligt smäländsk
jultredition på Abro's källöatten
och Svensk Pilsnermalt.

III · STARKÖL

BRYGGT OCH TAPPAT AV KRONLEINS BRYGGERI AB, HALMSTAD, SVEGEN

Starköl, klass III
Bäst före: Se kapsylen
Göteborgs Bryggeri
Sj Hönsögatan 47 621 56 Ysby
Tel: 0498 21 77 73

11294-01

